

**UNIVERZITET U SARAJEVU
FAKULTET POLITIČKIH NAUKA
ODSJEK: SOCIOLOGIJA**

**TRANZICIJA U ODRASLOST U BOSNI I HERCEGOVINI I
ITALIJI: KOMPARATIVNA ANALIZA**

- MAGISTARSKI / ZAVRŠNI RAD -

Kandidat/-kinja:

Mirnesa Bajrić (410/II-SOC)

Mentor:

Prof. dr. Mirza Emirhafizović

Sarajevo, septembar 2020.

**FAKULTET
POLITIČKIH
NAUKA**
UNIVERZITET U SARAJEVU
MCMXLIX

ODSJEK: SOCIOLOGIJA

**TRANZICIJA U ODRASLOST U BOSNI I HERCEGOVINI I
ITALIJI: KOMPARATIVNA ANALIZA
-MAGISTARSKI RAD-**

Kandidat/-kinja:
Mirnesa Bajrić (410/II-SOC)

Mentor:
Prof. dr. Mirza Emirhafizović

Sarajevo, septembar 2020.

SADRŽAJ

Sažetak	1
Uvod	2
I dio: Metodološki okvir rada	3
1. Problem istraživanja	3
2. Predmet istraživanja	4
3. Pojmovna analiza i teorijska osnova istraživanja	5
4. Ciljevi istraživanja	6
5. Sistem hipoteza	6
6. Identifikacija, klasifikacija i operacionalizacija varijabli	7
7. Nacrt istraživanja	7
8. Vremensko i prostorno određenje istraživanja	8
II dio: Teorijski okvir rada	9
1. Tranzicija u odraslost kao teorijski problem	9
2. Tranzicija u odraslost u BiH i Italiji: sličnosti i razlike	12
III dio: Rezultati istraživanja s diskusijom	24
Zaključno razmatranje	38
Literatura	40
Prilozi	43
Biografija	49
Posveta	50

SAŽETAK

Samostalan život mladih sve je veći problem zbog produženog školovanja, nepronalaska posla, odnosno loše socio-ekonomske situacije.

Cilj ovog rada je usporediti Bosnu i Hercegovinu i Italiju u pogledu tranzicije u odraslost, te na temelju toga uvidjeti sličnosti i razlike.

Rad se sastoji od tri poglavlja: metodološki okvir, teorijski okvir i rezultati istraživanja s diskusijom. U prvom dijelu predstavljena je metodologija rada, dok su u drugom dijelu izložene teorijske perspektive tranzicije u odraslost, uključujući razloge i posljedice (ne)osamostaljenja, te komparacija Bosne i Hercegovine i Italije. Treći dio rada obuhvata rezultate dobivene anketom i intervju.

Ključni pojmovi: mladi, tranzicija u odraslost, životni tok, Bosna i Hercegovina, Italija.

ABSTRACT

The independent life of young people is an increasing problem due to prolonged schooling, not finding a job, or a bad socio-economic situation.

The aim of this master thesis is to compare the transition to adulthood in Bosnia and Herzegovina and Italy in order to understand better the similarities and differences between them..

The study is comprised of three chapters: methodological framework, theoretical framework and results of research with discussion. The first part presents the methodology of the work, while the second part presents the theoretical perspectives of the transition to adulthood, including the causes and consequences of (non) independence and a comparison of Bosnia and Herzegovina and Italy. The third part of the paper includes the results obtained by the survey and the interview.

Key words: youth, transition to adulthood, life cycle, Bosnia and Herzegovina, Italy.

UVOD

Tema završnog rada je komparacija tranzicije u odraslost u Bosni i Hercegovini i Italiji.

Posljednjih pola stoljeća evidentne su velike promjene u obrascu tranzicije iz adolescencije u odraslu dob. Zapravo, splet dinamičnih socijetalnih, demografskih i ekonomskih promjena, odražavaju se na trajektorije (putanje) u glavnim životnim domenima koje osobe imaju na pragu njihove odraslosti. Savremeno društvo postaje sve rizičnije mjesto odrastanja zbog globalnih promjena koje uzrokuju nesigurnost na svim područjima, pa čak i budućnost mladih čine sve neizvjesnijom. Problemi s kojima se savremena mlada generacija susreće dodatno se proširuju i produbljuju u tranzicijskim društvima (Ačkar, 2000), kakvo je i bosanskohercegovačko društvo.

Mladi tokom tranzicije u odraslost imaju podvojena mišljenja o tome: s jedne strane vesele joj se, jer je vide kao stabilnu i sigurnu s mogućnošću donošenja vlastitih odluka, ali s druge strane, uloge odraslih nisu jednostavne i većina njih gleda na odraslost kao na kraj mogućnosti i tu prestaju, odustaju od tranzicije (Ilišin, 2014).

Iako se pretpostavlja da mladi trebaju biti oni koji uspjevaju i dobijaju u tranziciji, istraživački radovi su pokazali kako su oni u postsocijalističkim društvima bili više izloženi novim i većim rizicima, nego što su im se otvorile nove i bolje mogućnosti. Poteškoćama odrastanja obilježenog dvostrukom tranzicijom (mladi prolaze kroz univerzalno prijelazno razdoblje iz mladosti u odraslost u društvu koje je i samo u procesu transformacije), krajem prvog desetljeća 21. stoljeća pridružila se i višegodišnja gospodarska i društvena kriza (Ilišin, 2014:15).

Cilj ovog rada je istražiti kakvo je stanje u BiH kada je riječ o tranziciji u odraslost, da li i zbog kojih razloga se mladi (ne)odlučuju na odvajanje od svoje porodice, odnosno osamostaljenje, te napraviti komparaciju BiH i Italije, jer obje zemlje pripadaju istom (južnoevropskom, odnosno mediteranskom) klasteru. U tom kontekstu, nužno je predstaviti socio-ekonomsko okruženje u BiH i Italiji.

Ciljana skupina su mladi u dobi od 18. do 25.godina, među kojom će se provesti anketa na području BiH, kako bi se dobili empirijski nalazi o faktorima koji utječu na evidentno zakašnjeli obrazac tranzicije u odraslost.

I DIO : METODOLOŠKI OKVIR RADA

1. Problem istraživanja

Ovaj magistarski rad se bavi tranzicijom mladih u odraslost, fokusirajući se na Bosnu i Hercegovinu i Italiju kao jednu od razvijenijih država, promatrano kao cjelinu, neovinsno o velikim regionalnim razlikama unutar zemlje. Bosna i Hercegovina i Italija bit će komparirane, te samim time dobivamo rezultate koje možemo usporediti te na temelju toga donijeti određene zaključke.

Život sa roditeljima u istom domaćinstvu, te sama tranzicija u odraslost, odnosno započinjanje samotalnog života, kao jedna od važnijih prekretnica, veoma malo je zastupljena kao tema istraživačkih radova kod nas.

Mnogo je faktora, ali i posljedica koje sama tranzicija u odraslost nosi sa sobom. Na primjeru Bosne i Hercegovine, kada pogledamo statistiku za 2019.godinu, možemo spoznati da je taj proces dosta usporen, što je usko povezano s veoma visokom stopom nezaposlenosti mladih (Federalni zavod za statistiku BiH, <http://fzs.ba/wp-content/uploads/2020/02/8.4.pdf>). Samim time, nezaposleni mladi ne mogu si priuštiti samostalan život bez finansijske pomoći roditelja.

I ne samo nezaposlenost, već i strah od samog odvajanja od roditelja predstavlja veliki problem. Naravno, postoje i mladi koji su već prošli kroz tu tranziciju, naišli na mnoge uspone i padove, te govore o tome kakav je njihov život nakon toga. Njihova iskustva će u daljem tekstu biti detaljnije predstavljena.

Pored nezaposlenosti, neadekvatnost obrazovnog sistema, deprimirajuća politička situacija u zemlji, osjećaj nemanja perspektive itd., uzrokovali su nastavak trenda masovnog odlaska mladih osoba u druge zemlje. S njihovim odlaskom, smanjuje se i ključni potencijal društva, u prvom redu demografski i ekonomski, što može imati pogubne posljedice po njegov budući razvoj. Svjedočimo pomjeranju dobne granice, gdje se osamostaljivanje mladih i preuzimanje uloge odrasle osobe odlaže za kasnije dvadesete ili rane tridesete godine života. Ovim promjenama u društvu doprinose brojne druge poput stope divorcijaliteta, popularne kohabitacijske veze, sve veći broj jednoroditeljskih porodica, rekonstruiranih porodica, kratkotrajnih ljubavi i još kraćih brakova, te porodica sa jednim djetetom. Nabrojane promjene svjedoče dramatičnim promjenama karaktera življenja, s toga Alić (2012) smatra da konstatacija da su „mladi danas

potpuno drugačiji“, ustvari, potvrđuje transformaciju i tranziciju kulture kojoj pripadamo (Turčilo, 2019).

Kada gledamo Italiju, prema podacima EU o nezaposlenosti, možemo vidjeti da i u toj zemlji u 2019. godini, dolazi do porasta nezaposlenosti - sa 11,5% u maju na 11,6% u junu , te to utječe na tranziciju u odraslost (Eurostat, *Statistika nezaposlenosti*) .

Mladim u Italiji smatraju se osobe od 21 godine života. Italija je zemlja koja ima veoma staru populaciju. Najniži udjeli mladih koji je zabilježeni u Italiji jeste 13,4 %, dok udjel starih iznosi 22,6% (Eurostat, *Struktura i starenje stanovništva*).

Billari (2000) navodi da je tranzicija odraslost u Italiji također postala usporena, te da čak na to i religija utječe.

Cavalli govori da je Italiji više od pola nezaposlenih zapravo jesu mladi od od 14 – 24 godine, te da prvo zaposlenje dolazi tek sa 29 godina. Roditelji u Italji mnogo više nastoje pomoći svojoj djeci, prevntstveno zbog boljeg finansijskog stanja. Također, u Italiji i obrazovanje traje duže (7.godina), te zbog toga mladi i dalje žive u roditeljskoj kući. Mladi ovise o roditeljima npr. kao što smo gore naveli, jer se njihovo školovanje odužilo, te se kod roditelja čak zadrže i do srednjih godina. To možemo nazvati produženom mladosti. Nadalje, pažnju treba pridati i tome da li mladi žive u gradu ili na selu (Cook, 2001).

Kada je riječ o području znanstvene analize, ona je interdisciplinarna, jer uključujemo više nauka, odnosno sociologiju, demografiju, metodologiju, statistiku i sl.

Svi dobiveni podaci mogu koristiti sociolozima, NVO-u, fakultetima, te svima kojima su podaci na ovu temu potrebni.

2. Predmet istraživanja

Predmet istraživanja je dinamika tranzicije u odraslost u Bosni i Hercegovini i Italiji

Mladi u strukturi stanovništva su veoma bitna karika.

Odluke koje se nalaze pred prosječnom mladom osobom poput: da li ću se vjenčati ili živjeti u vanbračnoj zajednici, kada ću se vjenčati, hoću li imati djecu, na koji način, da li će to biti medicinski potpomognuto, koliko djece ću imati, kome ću prepustiti brigu o djeci, treba li da se razvedem ili živim u nesretnom braku... – su odluke koje se naizgled donose autonomno, ali ipak ovise i rezultat su ličnih iskustava, porodične tradicije i društvenih diskursa.

Međuzavisnost pojedinca i porodice Ekermen (1987) objašnjava kroz iskonsku potrebu čovjeka da život proživljava u zajednici.

Nadalje, svjedoči se i pomjeranju granica, gdje se osamostaljivanje mladih i preuzimanje uloge odrasle osobe pomjera kasnim dvadesetim ili ranim tridesetim godinama života. Ovim promjenama u društvu doprinose brojne druge promjene kao što su sveprisutni razvodi, popularne kohabitacijske veze, sve veći broj jednoroditeljskih porodica, maloljetnih majki, samohranih roditelja, rekombinovanih porodica, kratkotrajnih ljubavi i još kraćih brakova, te porodica sa jednim djetetom.

Proturječnost mladih naizgled je obilježena bijegom od porodice i porodičnih vrijednosti, međutim, potvrđuje se da je u turbulentnom vremenu koje je obilježeno transformacijskim procesima, kako Rudinesko (2012) smatra, porodica pozvana da pomogne mladoj osobi da pronađe sigurno mjesto u društvu (Turčilo, 2019).

Elder (2002) smatra da istraživanje životnog toka (life-course research) treba da obuhvati vrijeme, proces i kontekst. Prema Hajncu i Krigerovoj, studije životnog toka istražuju relacije između strukturalnih činilaca, institucionalneregulativnog okvira i značenja koja im akter pridaje, donoseći na osnovu toga odluke tokom svog života (Heinz i Krüger, 2001).

3. Pojmovna analiza i teorijska osnovna istraživanja

Teorijska osnova ovog istraživanja jesu saznanja iz relevantnih nauka o problemu i predmetu istraživanja.

Teorijsko određenje se odnosi na precizno definiranje zadanih pojmova, što kraće i razumnije.

Kada su u pitanju pojmovi koji su najzastupljeniji u ovom magistarskom radu, onda su to: *mladi*, *tranzicija*, *odraslost*, *životni tok*.

U pregledu literature, odnosno mnogih rječnika, te značenja socioloških riječi, nalaze se mnoge definicije, koje su kraće, te samim time objašnjavaju suštinu pojma.

Prema zakonu o mladima FBiH, **omladina** ili **mladi** su osobe u životnoj dobi od navršениh 15 do navršениh 30 godina starosti, odnosno tranzicija iz djetinjstva u odraslu dob (Definicija UNESCO-a, <http://www.unesco.org/new/en/social-and-human-sciences/themes/youth/youth-definition/>).

Pojam **tranzicija** označava prelazak iz jedne životne faze u drugu (npr. tranzicija u odraslost), a označavaju je ključni životni događaji. Pitanje određivanja granica među fazama životnog ciklusa slikovito je opisao Pareto, objašnjavajući teškoću određivanja tačke prelaska u odraslost: "Mi ne znamo gde počinje odraslost, kao što ne znamo gde počinje bogatstvo" (Bourdieu, 1993).

Pojam **odraslosti** označava razdoblje u ljudskom životu u kojem je postignuta puna fizička i intelektualna zrelost (Enciklopedija Britannica, 2010).

Pojam **životnog toka** označava niz promjena kroz koje živo biće, u ovom slučaju čovjek, prolazi tijekom svog postojanja (Cambridge Dictionary, 2018).

Važno je napomenuti da je ovo istraživanje interdisciplinarno, odnosno da se provodi u okviru sociologije, te njoj srodnih nauka i nauka sa osloncem na dato istraživanje, kao što je demografija, metodologija i sl.

4. Ciljevi istraživanja

Cilj ovog istraživanja jeste uvidjeti da li su mladi spremni na tranziciju u odraslost, te komparacija podataka iz Bosne i Hercegovine sa Italijom. Putem ankete i analize različitih sadržaja nastoji se doći do relevantnih podataka.

Dvije su vrste ciljeva, i to:

Društveni/pragmatični ciljevi ukazuju na prikaz relevantnih podataka o tranziciji u odraslost u Bosni i Hercegovini te Italiji, stvarni položaj te statistiku o životu mladih u Bosni i Hercegovini i Italiji.

Znanstveni/spoznajni ciljevi ukazuju na deskripciju kojom će se opisati dati problem istraživanja, te klasifikacijom i tipologizacijom odrediti koje su to kategorije mladih izložene tranziciji u odraslost.

5. Sistem hipoteza

Generalna hipoteza glasi: *Mladi u Bosni i Hercegovini i Italiji prolongiraju odvajanje od roditelja, prvenstveno usljed loših socio-ekonomskih uvijeta.*

Pomoćne hipoteze su:

- Visoka stopa nezaposlenosti među mladima, kao i prekarni poslovi, onemogućavaju ranije otpočinjanje samostalnog života u zasebnom domaćinstvu;
- Produženo obrazovanje i završetak studija nisu garancija sigurnom poslu u struci, a time ni stjecanju ekonomske neovisnosti o roditeljima;
- Tranzicija u odraslost vrlo često se podudara sa stupanjem u brak i formiranjem porodice od druge plovice 20-ih godina pa nadalje u neolokalnom domaćinstvu.

6. Identifikacija, klasifikacija i operacionalizacija varijabli

U ovom magistarskom radu postoje dvije varijable, a to su mladi i tranzicija u odraslost.

Kada govorimo o zavisnoj varijabli, onda su to mladi. Ona je u ovom slučaju i unipolarna varijabla, jer varira u jednom smjeru. Usto, mladi su i kvantitativni indikator.

Nezavisna varijabla je dakle tranzicija u odraslost ili osamostaljenje mladih od roditelja. Ona je bipolarna, jer varira u oba smjera. Kao indikator, tranzicija u odraslost je kvalitativni indikator.

7. Nacrt istraživanja

Kada je u pitanju Italija, metoda analize sadržaja se podrazumijeva. Kako bismo dobili također jasniju sliku o tranziciji u odraslost u Italiji, sa osobama koje borave u Italiji, koji su nam poznanici, obaviti ćemo kratki razgovor, tj. usmeni intervju.

Na kraju, komparacijom BiH i Italije, što je zapravo i najbitnija metoda ovog istraživačkog rada, dobiti ćemo rezultate u kojoj državi se mladi više upuštaju u tranziciju u odraslost, te na sve dobre i loše strane koje ona sa sobom nosi.

Također, u znanstvenom istraživanju, možemo se koristiti **kombinacijom općih znanstvenih metoda**, kao što su:

1. Analitičko - sintetička metoda: primjena u svim fazama istraživanja;
2. Statistička metoda: primjena isključivo za kvantitativni sadržaj te njome možemo odrediti vremensko i prostorno anagžovanje;
3. Komparativna metoda: međusobno uspoređivanje, u ovom slučaju Bosne i Hercegovine i Italije (Vujević, 2002).

Neke od **posebnih metoda**, koje se mogu upotrijebiti u istraživanju, jesu:

1. Metoda studije slučaja,
2. Analiza,
3. Sinteza,
4. Klasifikacija, koja će ujedno i najviše pomoći pri sređivanju i obradi dobivenih podataka,
5. Generalizacija, koja pomaže u formiranju općeg stava o mladima i njihovoj tranziciji u odraslost (Vujević, 2002).

Kada je riječ o **znanstvenoj građi**, ona se temelji na:

1. Primarnim podacima koje dobijamo kroz studiju slučaja i anketu,
2. Relevantnoj literaturi,
3. Sekundarnoj literaturi (npr. novine, članci) (Vujević, 2002).

8. Vremensko i prostorno određenje istraživanja

Istraživanje na temu tranzicije u odraslost, odnosi se na mlade u Bosni i Hercegovini i Italiji.

Samo istraživanje možemo podijeliti u sljedeće etape:

1. Izrada projekta istraživanja i anketnog upitnika,
2. Prikupljanje podataka,
3. Obrada i analiza prikupljenih podataka,
4. Zaključna razmatranja.

Kada je prostorno određenje u pitanju, odnosi se na mlade u Bosni i Hercegovini te Italiji. Vremenski period je od 2016. do 2020.godine.

II DIO: TEORIJSKI OKVIR

"Mi ne znamo gdje počinje odraslost, kao što ne znamo gdje počinje bogatstvo" (Bourdieu, 1993)

1. Tranzicija u odraslost kao teorijski problem

Tranzicija u odraslost obuhvata individualne promjene koje označavaju prelazak pojedinca iz faze mladosti u odraslost, odnosno podrazumijeva promjene koje vode od zavisnog položaja ka nezavisnosti u raznim oblastima života (Cavalli i Galland, prema Iacovou, 2002).

Tranzicija u odraslost obuhvata kompleksne promjene u skoro svim aspektima životnog toka, kao što je obrazovna, profesionalna, porodična, stambena tranzicija. Tranzicija u odraslost je veoma važna za teorijsku raspravu o samoj transformaciji životnog toka, s tim da njena složenost obuhvata sve bitne dijelove ove problematike.

Tranzicija u odraslost se prati preko takozvanih prekretnica ili ključnih životnih događaja.

Markeri tranzicije u odraslost postaju neodređeni, a granice između životnih faza su fluidne. Markeri su iz četiri oblasti životnog toka: porodičnog života, obrazovanja, stambenog statusa i socioprofesionalnog statusa. Reperi odraslosti (sklapanje braka, roditeljstvo, zaposlenje) imaju promjenljiv redosljed i nastaje haotizacija redosljeda ključnih životnih događaja: partnerstvo bez braka, brak bez djece, napuštanje posla radi roditeljstva. Usto se javljaju reverzibilne trajektorije u nekim domenima, kao što je privremeni povratak u roditeljski dom nakon njegovog napuštanja (npr. poslije razvoda) ili nakon kohabitacionog aranžmana (Ignjatović, 2008).

Perspektiva životnog toka daje „dinamičan i fleksibilan model ponašanja koji uključuje socio-historijsku varijabilnost, strukturalna ograničenja i individualnu akciju“ (Mitchell, 2006).

Sociolog G.Elder, životni tok definira na sljedeći način: "Životni tok predstavlja niz društveno definisanih događaja i uloga koje pojedinac preuzima tokom vremena" (Mitchell, 2006). Proces "kalkulacije" i preusmeravanja životnog toka odvija se permanentno tokom perioda koji se smatra klasičnom fazom tranzicije (Brannen et al. 2002). Cio proces postaje kao lični projekt.

Konstrukat prelaska u odraslu dob prvi su put obrađivali Modell i sur. (1976.) u utjecajnom članku u kojem su to definirali kao proces temeljen na događajima koji je obilježen sljedećim koracima: izlazak iz škole; ulazak u radnu snagu; odlazak od obitelji podrijetla; sklapanje braka i osnivanje domaćinstva. Više od 30 godina kasnije, ta je definicija još uvijek prisutna, dok su

razni autori prešli na to razdoblje života pojedinca u modernom društvu na daljnje trenutke. Arnett predlaže jedinstveno razvojno razdoblje od kasne tinejdžerske do 20-ih godina, koje je definirao kao odraslu u nastajanju, a koji bi idealno slijedio razdoblje adolescencije u modernim zapadnim industrijaliziranim kulturama (Arnett 2006a, c, 2007a, b).

Današnji status ove naučne oblasti karakteriše nepostojanje zajedničkog teorijskog okvira i jedinstvene paradigme (Dewilde, 2003).

Jedna grupa istraživanja je usmjerena na proučavanje stratifikacije životnog toka. Segmenti životnog toka (faze, tranzicija, događaji) posmatraju se kao funkcija dimenzije pola, ekonomskog statusa, obrazovanja itd.

Drugi pravac istraživanja fokusira se na stratifikaciju u okviru životnog toka i obuhvata praćenje razlika između životnih putanja aktera u istim fazama životnog toka usled različitih kontekstualnih činilaca (Dewilde, 2003).

Glavni teorijski problem je činjenica da linija prelaska u odraslost nije više tako jasna, a njen oblik i pravac nije standardan. Neki događaji mogu sasvim izostati, neki se ponavljaju, a važnost svakog od njih postaje relativna i individualizovana (Ignjatović, 2009). Zapravo, može se reći da je glavni problem sam pojam tranzicije.

Slika br.1. - Tranzicija

Proces integriranja mladih u društvo označava ih kao jednu od najdinamičnijih društvenih skupina, zbog čega su uvijek intrigantan predmet istraživanja. Kada se mladima imanentna transformacija od djetinjstva do zrelosti smjesti u kontekst značajnih društvenih mijena – kao što je globalizacija, ili ipak tranzicija, transformacija i konsolidacija društvenog poretka, ta istraživanja nisu samo zanimljiva, nego i društveno potrebna (Ilišin, 2007).

Indikativno je da pristup mladima, kao resursu, više dolazi do izražaja u razdobljima društvene stabilnosti i ekonomskog napretka, dok je viđenje mladih kao problema izraženije u društveno nestabilnijim uvjetima praćenim ekonomskom stagnacijom ili nazadovanjem (Schizzerotto, 2001).

Sve duže trajanje institucionaliziranoga obrazovanja, neizvjesne mogućnosti zapošljavanja (osobito na sigurnim i dobro plaćenim poslovima), otežano socioekonomsko osamostaljivanje, odlaganje zasnivanja vlastite obitelji i nedostatno uključivanje u procese društvenog (političkog) odlučivanja značajke su fenomena nazvanog produženom mladošću (Ule, 1987; Griffin, 1993; Cavalli, Galland, 1995; Roche, Tucker, 1997; Brown, Larson, Saraswathi, 2002). Produžena mladost logično rezultira usporenom društvenom integracijom i zadržava mlade u ovisnom položaju spram društva, odnosno starijih.

Rizici, kojima su mladi izloženi u savremenom društvu, dodatno se proširuju i produbljuju u tranzicijskim društvima – i u usporedbi s mladima iz razvijenih zemalja i u usporedbi s ranijim generacijama mladih u socijalističkom društvu. Odrastanje u tom jedinstvenom sociopovijesnom razdoblju obilježeno je dvostrukom tranzicijom: prvo, mladi prolaze kroz univerzalno prijelazno razdoblje iz mladosti u odraslost i drugo, taj se proces odvija u društvu koje je i samo u procesu društvene transformacije. Njihova se socijalizacija odvija u uvjetima kada su institucije, procesi i društvene norme koje su usmjeravale prelazak u svijet odraslih nestali, ili se i sami temeljito preobražavaju. Iako se drži da su upravo mladi “prirodni dobitnici tranzicije” (Young People, 2000).

Proces sazrijevanja i socioekonomskog osamostaljivanja nije ni lagan ni potpuno predvidljiv iz nekoliko razloga:

- 1) nema jamstva da će socioekonomsko osamostaljivanje automatski postići s određenom životnom dobi;
- 2) postoje značajne varijacije u startnim pozicijama i postignućima mladih;
- 3) na životni put utječe stupanj na kojem okončana tranzicija u odraslost;
- 4) tijekom procesa sazrijevanja i osamostaljivanja iskustva mladih uobličavaju se kao subkulturni obrasci, a diferenciranja na osnovi različitih obilježja mladih (spolnih, socioklasnih, rasnih, etničkih itd.) postaju vidljivija;
- 5) bez uvida u utjecaj sociostrukturnih zadanosti na socioekonomsko osamostaljivanje ne mogu se valjano objasniti drugi aspekti svakodnevnog života mladih, kao što su socijalna i politička participacija, obrasci potrošnje, korištenje slobodnog vremena i slično (Roberts, 2003).

Giddens napominje da se u zapadnim društvima znanje o demografiji, braku i porodici ne ograničava samo na spoznaju činjenice da su stope razvoda visoke. "Brak i porodica ne bi bilo ono što jesu danas da se nisu u potpunosti „sociologizirali“ i „psihologizirali“ (Giddens, 2010 prema Emirhafizović, 2019).

Podrobnija analiza višestrukih ciljeva koji se žele postići različitim agendama (npr. produženje radnog vijeka, promoviranje povećanja sudjelovanja žena na tržištu rada, i dr.) često ne idu u prilog pružanju međugeneracijske potpore unutar porodice u svim onim segmentima koji iziskuju vrijeme (briga za osobe, čuvanje unuka) (Kohli, 2019 prema Emirhafizovićm 2019).

Dinamične socijetalne promjene, odnosno val modernizacije od 50-ih godina prošlog stoljeća (industrijalizacija, urbanizacija, ruralni egzodus, ekspanzija obrazovanja...) utjecale su, posredstvom strukturnih preobrazbi stanovništva, na stvaranje drugačijih uvjeta njegove reprodukcije (Čičić et al., 2019).

Tranzicijska društva pokazuju da životne šanse mladih nisu pojedinačno stvorene. Odnosno, pojedinačni životni izbori se događaju unutar već postojeće društvene strukture i ograničeni su dostupnošću potrebnih resursa (Cote, 2002).

Istraživanja o tranziciji u odraslost pokazuju kako potpuno osamostaljivanje mladih i u najrazvijenijim zemljama nije više uobičajeno i sigurno kao što je bilo, a oslanjanje na porodicu i njena "bogatstva" sve više raste. U Evropi je uveliko uočen novi trend sve dužeg ostajanja u roditeljskoj kući zbog produženog školovanja, nezaposlenja i turbulencija na tržištu nekretnina, te polahko, ali sigurno prerastaju u masovni revolt mladih. Danas je u evropskom prosjeku vidljivo da čak 65% mladih između 18 i 24 godine živi s roditeljima (Tomanović, 2011).

2. Tranzicija u odraslost u Bosni i Hercegovini i Italiji: sličnosti i razlike

Mladost se najčešće opisuje kao tranzicijsko razdoblje između djetinjstva i odrasle dobi. Statistički se kao donja granica mladosti najčešće uzima 15 godina života, dok gornja granica varira zaustavljajući se najčešće na 24, a ponekad na 29 ili 34 godini života (Ule, 1988).

Evropske zemlje su podjeljene prema tome kojom brzinom mladi postižu samostalnost na osnovu spomenutih pokazatelja. Italija spada u drugu grupu. Tu podjelu je izvršio Galland (2001). On navodi sljedeće indikatore tranzicije: napuštanje roditeljskog doma, zajednički život u braku ili kohabitaciji, finansijska samostalnost i zaposlenost.

Mnogi autori govoreći o modernoj porodici aludiraju na krizu porodice. Već je Parsons (1955) govorio o dezorganizaciji i reorganizaciji porodičnih oblika, dok Burgess (1957) promjene koje su obilježile porodicu posmatra kroz srozavanje autoriteta roditelja, nesigurnost i opadanje važnosti braka.

Ekermen (1987) smatra da je karakteristika našeg vremena čudna disharmonija u odnosima individue sa širom zajednicom i društvom, koju Dirkem (1951) naziva anomijom, a Fromm (1955) objašnjava kroz tendenciju čovjeka ka otuđenju.

Današnja porodica je fluidna, obilježena transformacijom koja je praćena velikom napetošću, samostalnošću i slobodom (Bauman, 2009).

Primarne porodice mogu djelovati djelomično ili u potpunosti na buduće odluke njihovih potomaka, u vezi sa prokreacijom i planiranjem porodice (Billari, 2004 prema Emirhafizović, 2018).

- **Bosna i Hercegovina**

Profil mlade osobe iz BiH je neko ko ima 22. godine života i živi u zajednici sa manje od 2.000 stanovnika. Ako ne pohađa srednju školu, odnosno fakultet, onda je najčešće nezaposlen/a i ne traži aktivno posao. Gotovo da se ne pominje osamostaljivanje mladih, pogotovo nezaposlenih, te prosječna dob za sklapanje braka i zasnivanje porodice je u konstantnom porastu zbog toga što se budućnost doživljava nesigurnom (Turčilo et al., 2019).

Mladi u Bosni i Hercegovini su ekonomski i finansijski zavisni od svojih roditelja najčešće zbog sve dužeg školovanja, koje im onemogućava da do srednjih godina imaju stečen profesionalni status u društvu. U zavisničkom položaju i produženom školovanju, mladi u Bosni i Hercegovini se sve sporije i teže odlučuju na brak, eksperimentišu sa zajedničkim životom, imaju drugačiji pogled na brak i seksualno ponašanje, u odnosu na prethodne generacije.

Za napuštanje doma roditelja, mladi su obeshrabreni, jer ne vide da će u skorije vrijeme biti bolje, ne nude im se strateška rješenja. Stambene politike nisu prilagođene mladima koji nemaju stalno zaposlenje i samim tim ne mogu biti kreditno zaduženi, a s druge strane većina mladih kreditno zaduženje vidi kao jedini mogući način rješavanja stambenog pitanja. Mladi koji bi se željeli osamostaliti, a da pri tome ne kupuju nekretninu, kažu da nemaju dovoljno finansijskih sredstava za troškove samostalnog stanovanja i najma stana. U BiH nema dovoljno politika koje bi mladima omogućile iznajmljivanje stambenih jedinica pod povoljnijim uslovima, što bi moglo biti jedno od mogućih rješenja.

Kult je radio analizu stanja i potreba mladih u Federaciji BiH, koja je pokazala da je procent mladih koji su se uspjeli stambeno osamostaliti za 10% niži od prosjeka zemalja EU. Prema istim rezultatima, samo 7% mladih, u dobi između 18 i 24 godine, stambeno je samostalno i to je 2% onih koji žive kao podstanari, ali odvojeno od roditelja i 5% onih koji žive u stanu ili kući koja je njihovo vlasništvo.

U grupi mladih između 25 i 30 godina situacija je nešto povoljnija, jer ih 23% živi u stanu ili kući u njihovom vlasništvu, 8% kao podstanari, ali je i taj prosjek daleko ispod prosjeka zemalja EU (Institut za razvoj mladih KULT, 2019).

Evidentno je da na porodice diljem svijeta, a naročito u Bosni i Hercegovini, utiče nestabilnost, odnosno da su izložene onome što Bauman (2009) opisuje kao „labavost veza i opozivost obaveza“ njenih članova, što uzrokuje potiskivanje tradicionalne, čvrste integracije i hijerarhijskih odnosa svojstvenih patrijarhalnim zajednicama. U preijvodu, porodica se sve više ‘otvara’ prema različitim društvenim mrežama i ustanovama, čije uključivanje u socijalizaciju ličnosti, artikulisanje sistema vrijednosti i sl. postaje sve izraženije. Ovo ne podrazumijeva samo formalno-strukturne promjene unutar porodice, odnosno atomiziranje tradicionalnih porodičnih zajednica i smanjenje prosječnog broja njihovih članova, već i redefinisane prirode odnosa unutar porodice, kako u smislu odnosa između roditelja i djece, tako i u smislu odnosa među bračnim partnerima, djecom, itd., što je vidljivo iz broja razvoda, vanbračnih zajednica i samohranih roditelja. Ovdašnje društvo, međutim, nije spremno na sebe preuzeti uloge koje su do sada vršile isključivo porodice, počevši od socijalizacije ličnosti, ekonomskog i socijalnog zbrinjavanja djece, i sl., čime se stvara ‘vakuum’ koji popunjavaju ulica, vršnjaci i mediji (Žiga et al., 2015).

Međuzavisnost pojedinca i porodice Ekerman (1987) objašnjava kroz iskonsku potrebu čovjeka da život proživljava u zajednici. Ukazujući na tijesnu vezu između porodice i društva u kojoj se porodica razvija, Alić (2012) ističe da pozicija i stanje u porodici govori o čovjeku jednog vremena, ali i ukupnim društvenim odnosima jedne epohe.

Mladi su danas, oslobođeni autoritativnosti roditelja, slobodni duhom i otvoreni za promjene, ali više nego ikada očekuju da upravo porodica zadovolji i ispuni njihove postavljene ciljeve. S druge strane roditelji žele da kroz djecu dožive svoje emocionalno ispunjenje, a da bi odgovorili ovom zahtjevnom zadatku koji je postavljen pred modernog roditelja „ljubav, emocije, nježnost, majčinstvo, bliskost često se nesvjesno instrumentalizuju od strane roditelja da bi se ostvarili pozitivni odgovori djece,, (Green, 1960 prema Milić, 2007).

Milić navodi da su mladi danas u stanju, ne samo da zadovolje obogaćen i proširen repertoar svojih osnovnih potreba, već im se omogućava da veoma rano krenu da samostalno izgrađuju vlastiti identitet. Ali, „to je samo prividno blagostanje i sloboda izbora“, jer iza mlade osobe stoji potpuna ekonomska i finansijska ovisnost od roditelja (Milić, 2007).

Društvene promjene su pred mladu osobu stavile velika očekivanja i teret odgovornost kojeg nisu u stanju da nose, te se tako javlja osjećaj nesigurnosti i zavisnosti.

Proturječnost mladih naizgled obilježena bijegom od porodice i porodičnih vrijednosti, ustvari, potvrđuje da je u turbulentnom vremenu obilježenom transformacijskim procesima, kako Rudinesko (2012) smatra upravo porodica pozvana da svojom ljubavi i bliskošću pomogne mladoj osobi da pronađe sigurno mjesto u društvu.

Da mladi u zemljama Jugoistočne Evrope, za razliku od svojih vršnjaka na sjeveru Evrope imaju tendenciju produženog ostanka u roditeljskoj kući (Chorosewitz i Wolff, 2010) potvrđuje podatak da 77.4% mladih u Bosni i Hercegovini živi u roditeljskom domu. S toga je bilo značajno dobiti uvid u razloge zajedničkog života s roditeljima: čak 59.9% mladih to smatra najjednostavnijim rješenjem, dok 35.8% mladih navodi da im finansijski razlozi ne dozvoljavaju da žive samostalno (Turčilo et al., 2019).

Stavovi mladih po pitanju braka se razlikuju shodno sociodemografskim obilježjima. Tako mladi koji imaju iznad 23 godine života češće sebe u budućnosti vide u okrilju bračne zajednice, za razliku od mladih u dobi od 18 do 22 godine. Ukoliko se uzme u obzir da se radi o mladima koji su još uvijek u procesu školovanja, nije neobično da u ovim godinama, zarad ostvarivanja na profesionalnom planu, veću važnost pridaju obrazovanju i karijeri. Danas, mladi u sve većem broju nastavljaju obrazovanje, kasnije stupaju u brak, kasnije se odlučuju za roditeljstvo najčešće da bi poboljšali svoje profesionalne šanse, te u većem broju ulaze na tržište rada. Pored toga što produženo obrazovanje i otežano zapošljavanje rezultiraju usporenim socioekonomskim osamostaljivanjem, donose brojne promjene u strukturi i dinamici porodice, zbog čega mladi promišljeno odgađaju sklapanje braka i stvaranje vlastitog potomstva. Tako većina mladih dijeli mišljenje da su kasne dvadesete (period od 25 do 30 godine) najbolje godine za rađanje prvog djeteta (Turčilo et al., 2019).

Opisujući međugeneracijski jaz između mladih i njihovih roditelja, Car (2013) je mišljenja da je danas slabija vjerojatnost da će mladi sklopiti brak, družiti s ljudima sličnog socijalnog porijekla, imati slične životne stilove i karijere kao njihovi roditelji ili da će ostati bliski s njima i svoju djecu tradicionalno odgajati.

I ranija istraživanja (Bradley, 1997; Ingelhart, 1997; Wyn, Dwyer, 1999; Miles, 2000; Ule, 2000, prema Ilišin i Radin, 2007) su ukazala da modernizacijski procesi u savremenom društvu pridonose slabljenju tradicionalnih veza i načina prenošenja vrijednosti i obrazaca ponašanja s generacije na generaciju.

Može se zaključiti da mladi u bosanskohercegovačkom društvu razvijaju osjećaj za autonomni generacijski identitet, ali razdoblje njihove finansijske ovisnosti i segregacije od roditelja se produžava. Pri tom, mladi računaju na podršku i pomoć od bliskih osoba iz svoje socijalne mreže; roditelji ili rodbina pokrivaju osnovne potrebe većine mladih u Bosni i Hercegovini, iza kojih se kriju želje za okončanjem školovanja, zapošljavanjem, potpunim osamostaljivanjem i osnivanjem vlastite porodice. Produženo obrazovanje i finansijska ovisnost usporava i odgađa ulazak mladih u svijet odraslih, a nemogućnost osamostaljenja i nedostatak privatnosti dodatno potenciraju „kontrolu“ slobodnih aktivnosti mladih. Tako navedeni podaci, ustvari, ukazuju na činjenicu da mladi u Bosni i Hercegovini sazrijevaju sporije nego ranije (Turčilo et al., 2019).

Psiholozi i sociolozi ističu kako su do teškog odvajanja iz roditeljskog gnijezda doveli brojni čimbenici, prije svega nezaposlenost, besparica, ali i strah od osamostaljivanja. Trendovi su, također, utjecali na činjenicu da se više ne ulazi u brak s 25 godina ili manje, već s 30 ili više.

Porazno je da ovi mladi žive lošije od svojih roditelja. Neki su čak i ovisni o roditeljima, pa svi žive od jedne ili najviše dvije plate/penzije.

Sociolog Slavo Kukić, kaže da mladi nemaju perspektivu i da je jedini način da prežive da se oslone na najbližu rodbinu, prije svega roditelje (Izvor:Blic,prema <https://www.rtvbn.com/3838624/cak-67-odsto-mladih-u-bih-zivi-sa-roditeljima>)

Projekt Istraživanja o položaja mladih u Bosni i Hercegovini 2019. godine, koje je provela nevladina organizacija "UZUM" širom BiH, pokazuje da više od 80% ispitanih smatra kako BiH ne nudi dovoljno prilika mladima. Više od 90% ispitanika smatra da vlasti ne čine dovoljno da zadrže mlade u BiH, dok 36,3% mladih svoju budućnost vidi u BiH. Više od 80% ispitanika živi s roditeljima. U dobi od 19. do 25. godine života finansijski se ostvarilo tek 26,5% ispitanika.

Po socio-demografskim karakteristikama, u koje spada i tranzicija u odraslost, BiH pripada klasteru južноеvropskih zemalja (Emirhafozović, 2018). To znači da je u klasteru u kome se nalazi i Italija.

Na temelju nalaza, koji su prezentirani u Studiji o mladima u BiH 2018/2019, može se izdvojiti sljedeće:

- Mladi u Bosni i Hercegovini, zbog produženog školovanja, otežanog i neadekvatnog zapošljavanja, pod pritiskom neizvjesnosti i nesigurnosti, svoju samostalnost odlažu do kasnih dvadesetih godina života;
- Svaka treća mlada osoba u Bosni i Hercegovini želi da živi samostalno, ali im to ne dozvoljavaju finansijske mogućnosti;
- Mladi u bosanskohercegovačkom društvu su još uvijek okrenuti ka porodici, gdje su značajna pitanja, poput izbora zanimanja, bračnog partnera, mjesta stanovanja, načina odgoja djece-odluke koje naizgled donose autonomno, ali ipak u okrilju porodice;
- Usmjerenost mladih u Bosni i Hercegovini na planiranje porodičnog života je vrlo izražena, najveći dio mladih svoju budućnost planira u okrilju bračne zajednice;
- Mladi procijenjuju da su najbolje godine za sklapanje braka godine kasnije mladosti, za žene je to 25. godina života, a za muškarce razdoblje od 25-te do 29.5 godine. Oni se žele ostvariti u roditeljskoj ulozi i najčešće planiraju imati manji broj djece. Većina mladih dijeli mišljenje da je period od 25 do 30 godina života najbolji za rađanje prvog djeteta. (Turčilo et al., 2019).

Iako postoji sve veća sličnost u prijelazu u odraslost unutar Europe u nekim dimenzijama, u drugim dimenzijama, poput stambene neovisnosti, nadnacionalne razlike i dalje ostaju vrlo značajne (Billari i Liefbroer 2010).

Odnos između dobi na odlasku od kuće i kasnije, ishodi su složeni i razlikuju se prema institucionalnom kontekstu.

Rani odlazak iz roditeljske kuće može se povezati s dugoročnim ulaganjima, na primjer, za pohađanje visokog obrazovanja, ali može biti povezana i s obiteljskim sukobom. Prema Eurostatu onima koji žive daleko od roditelja, dom u dobi ispod 25 godina najviše je izložen riziku od siromaštva, većina zemalja EU (Eurostat, 2017).

Billari i Tabellini (2010) pokazali su da zemlje u kojima se odlazak od kuće događa kasnije, su u prosjeku karakterizirane nižom produktivnošću i višim stopama nezaposlenosti. Za Italiju su otkrili da je dob u kojoj pojedinci napuštaju roditeljski dom više važna za budućnost kao ishod od dobi koja odgovara drugim značajnim događajima poput pokretanja prvog posla. Osim toga, sposobnost mladih za odraslost i za uspješan prijelaz u odraslu dob, potkopana je povećanjem troškova stanovanja i vlade mjere štednje, što podrazumijeva da su mladi ljudi dulje pouzdani u svoje obitelji. Stoga je temeljno razmotriti širi spektar politika koje se smanjuju

preko tradicionalnih područja - obrazovanje, zapošljavanje, zdravstvo - kako bi se spriječilo širenje socijalne nejednakosti kod mladih (prema Berrington, 2017).

- **Italija**

Italija je na neki način jedinstven primjer u Europi s obzirom na jaz između sjevernih i južnih regija. Najnovija nacionalna demografska istraživanja iznose sliku zemlje u kojoj je stopa nezaposlenosti na najvišoj razini u povijesti - 9,5% u 2012. Godini (ISTAT, 2012). Stopa nezaposlenosti među mladim diplomiranim studentima u dobi od 25 do 34 godine u Južnoj Italiji bila je 19,2%, a u 2010. bila je 23,6%, dok je u cijeloj Italiji iznosila 9,5, odnosno 12,8%. U četiri regije - sve u južnoj Italiji - bilo je zaposleno manje od polovice stanovništva u dobi od 20 do 64 godine, i to u mjestu Puglia, Sicilija, Kalabrija i Kampanija, gdje je zabilježena najniža stopa - 43,7% (ISTAT, 2012). Konkretno, to je više teško i treba puno više za sveučilišne diplomirane studente koji borave u Južnoj Italiji da bi pronašli uposlene zaposlenje nego za one koji žive na sjeveru. Radna snaga prisutna na jugu znatno je manja nego na sjeveru i to opravdava potrebu da mladi diplomirani studenti južnog talijanskog obrazovanja nastave školovanje i odustanu od traženja posla (ALMALAUREA, 2011).

Obitelj je najvažniji aspekt života Talijana (Mendras, 2009). Ona pruža emocionalnu i ekonomsku potporu pojedincu i često pje osnova njihovih društvenih krugova. Tijekom posljednjih nekoliko desetljeća talijanske su obitelji u prosjeku postale manje, jer je stopa plodnosti opadala. Brz ekonomski tempo u 21. stoljeću je utjecao na obiteljsku dinamiku te je izmijenio; jedan roditelj često nije dostupan tijekom sedmice zbog putovanja na velike udaljenosti zbog posla. Također može biti manje vremena za kontakt s proširenom obitelji. Talijanski roditelji uglavnom imaju veliki autoritet nad svojom djecom tijekom života. Većina Talijana traži autonomiju i neovisnost, ali zbog gospodarske klime, mnogi ostaju kod kuće godinama u odrasloj dobi. Talijani napuštaju dom svojih roditelja u jednom od najviših uzrasta u Europi. Čak i kad se djeca odmiču, obiteljske veze i dalje su vrlo jake (Cultural Atlas, 2020).

U Italiji ostanak kod kuće s majkom nema veze s gospodarstvom. "Mamoni" ili majkini sinovi glavni su krivci za kronično nisku stopu nataliteta u Italiji (Delaney, 2010). Boravak mladih odraslih Italijana u roditeljskoj kući se može opisati kao "život u luksuznom hotelu"(Oberti, 2000). Usto, model „italijanske mamme“ je vid tereta mladim ženama. One ne žele da proživljavaju što su njihove majke, već žele da uživaju (Segalan, 2009).

Italija spada u evropske zemlje sa posebno velikom nezaposlenošću starosne grupe između 15 i 24 godine. Nezaposlenost se od ekonomske krize 2008. praktično udvostručila. Posljedica je da je Italija postala zemlja u kojoj se dugo živi sa roditeljima, kao što kaže Đorđo Aleva: „U Italiji 62% mladih između 15 i 34 godine živi kod svojih roditelja. Kod kuće ostaje 68% muškaraca i 57% žena“. Jedan od uzroka za to je zastarjeli obrazovni sistem, koji mladima ne nudi dovoljno dodirnih tačaka sa profesionalnom svakodnevicom. Dualni obrazovni sistem u Italiji postoji samo u nagovještajima. Poslije škole i studija je veoma teško naći posao u nekom preduzeću. Posljedica je egzodus prije svega visoko kvalifikovanih ljudi (Forshaimer, 2016).

Samo jedan talijan mlađi od 25 godina ima posao, s najnižom stopom zaposlenosti mladih u eurozoni i ukupnom stopom zaposlenosti Italije od 57% (Jones, 2011). Sjever i središte zemlje bilježe veće obrazovno postignuće i sudjelovanje žena na tržištu rada od juga, kao i osjetljivije tržište rada, veća dostupnost radnih mjesta sa skraćenim radnim vremenom i moderno obiteljsko ponašanje (živi sam prije braka, velika broj saglasnih sindikata) (Santarelli 2011; Avola 2009). Također, registriraju kasniji prijelaz u brak od juga (Billari i Ongaro, 1998).

Drugi relevantni podaci u definiranju teritorijalnih razlika između sjevera i juga, odnose se na zapis koji na Siciliji dijeli s kampanjom NEET (akronim za: ne obrazuju se, nisu zaposleni niti u obuci) mladih. Uključuje 35,7% mladih u dobi od 15 do 29 godina koji su, nakon što su završili studij, neaktivni (ALMALAUREA, 2011). Ova pojava posebno pogađa žene koje se zbog dugog razdoblja nezaposlenosti i nepovoljnih radnih uvijeta povlače u neaktivnost (Palidda, 2009).

Prema godišnjem pregledu za zapošljavanje i socijalni razvoj u Europi (ESDE) vidi se da:

- Više od 20% Talijana samozaposleno je, što je jedan od najviših postotaka u EU;
- Italija ima jednu od najviših stopa NEET-a u EU više od 23%. Gotovo 13% trenutno aktivne populacije smatra se "dostupnom, ali ne i traženom";
- Oni koji imaju posao često imaju nepravilne, kratkoročne ugovore. Više od 15% talijanskih zaposlenika od 25 do 39 godina imalo je ovakav ugovor (Mussio, 2018).

Navedeni trendovi predstavljaju pokazatelje dublje diferencijacije u generacijskim, prijelaznim i osobnim trendovima prilagođavanja u raznim regijama Italije. Ovi savremeni sociološki izazovi dovode do nesigurnosti u vezi s prijelazima na obrazovanje i radnim mjestima i ranom karijerom na tržištu rada, raznolikošću rasporeda života i produženjem procesa osnivanja obitelji (Baiza, 2001; Simo' Noguera i sur., 2001; Golsch, 2003).

Ulazak na tržište rada nedugo nakon napuštanja škole presudan je ako prijelaz na odraslost smatramo postupnim postupkom u kojem pojedinac preuzima odgovornosti u raznim životnim

područjima i sve više sudjeluje u " aktivnostima odraslih " (Hogan i Astone 1986; Corijn i Klijzing 2001). Percepcija buduće nesigurnosti posla i neizvjesnosti s tranzicije iz škole na posao može imati negativne psihološke učinke u smislu psihosomatskih simptoma i anksioznosti, visokih stopa depresije i niske razine zadovoljstva životom i samopoštovanja (npr. Scho "mann et al 1998; Dolado i sur. 2002; McKee-Ryan i sur. 2005; Paul i Moser 2009).

Ranije analize potvrđuju da mladi Talijani čine "odgađanje generacije", koje će postići ono što su prethodne generacije već postigle u svojim dvadesetima.

Za muškarce, sve dok kohorta rođena šezdesetih godina, norma i za muškarce s visokim i niskim obrazovanjem trebala je biti osoba iz starosne dobi 35 godina i brzo postići taj status. Ono što se promijenilo jest da muškarci kasnije postaju insajderi na tržištu rada, a put je mukotrpniji, s dugim i opetovanim čarolijama nezaposlenosti ili netipičnim radom (Fermani, 2019).

Za žene - za koje zapošljavanje i rad kao insajder nikad nije bila norma - promjena je njihovo veće uključivanje na tržište rada, ali s većim rizikom nesigurnosti posla, u usporedbi s muškarcima, posebno ako im je obrazovanje razina je niska. U kasnijim kohortama također su se promijenila dob u prvom braku ili zajedničkom životu i prvom porođaju, posebno za visokoobrazovane muškarce. To je snažno povezano s promjenama na putu tržišta rada, ali i s spolnim razlikama. Ako se ne drži insajderskog položaja, sprečava se obiteljska odgovornost muškaraca. Čini se da žene ekonomska i nesigurnost posla manje utječu na porođaj (Fermani, 2011).

U Italiji, porodice su tradicionalno vrlo bliske, a talijanski roditelji poznati su po tome što rade na svojoj djeci u bilo kojoj dobi. Ovo objašnjava zašto je vjerovatno da će mladi Talijani živjeti s roditeljima nego mladi u drugim zemljama s visokom nezaposlenošću mladih. Međutim, nije rijetkost da talijanske obitelji imaju uređenje u kojem su velike obiteljske kuće podijeljene u stanove, ponekad s odvojenim kuhinjama i dnevnim boravcima, za odraslu djecu.

U Italiji, kao i u ostalim zemljama Južne Europe 'sindrom kašnjenja' je mnogo očitiji, posebno u pogledu ulaska na tržište rada, napuštanja roditeljskog doma i prvo dijete (Schizzerotto i Lucchini 2004; Ambrosi i Rosina 2009). Nakon ulaska na tržište rada, posebno u Italiji, postoji velik rizik da se ostane zarobljeno u nesigurnim karijerama nekoliko godina (Barbieri, 2009). Drugi razlog kašnjenja u obiteljskim prijelazima je nedostatak politike koje podržavaju troškove djece, kako ekonomske tako i u smislu prilika, i uporna prisutnost obilježenih spolnih asimetrija (Reyneri 2009; Naldini i Saraceno 2011).

Buduće perspektive nesigurnih radnih mjesta ili nezaposlenosti mogu utjecati na psihološku prilagodbu ljudi u različitim područjima (Sverke i Hellgren 2002; De Witte 2005), dok je utjecaj nesigurnosti i nesigurnosti posla primijećen na zdravlje pojedinca, korozije identiteta i promicanje anomije među mladima koji se suočavaju s ulaskom na tržište rada (De Witte 2005; Uchitelle 2006; Sutin i Costa 2010).

Vijest da puno mladih Talijana još živi kod kuće neće nikoga iznenaditi - trend nije nov, a taj broj neprestano raste od 2009. godine.

Iako su visoke stope nezaposlenosti mladih vjerojatni uzrok, Eurostat primjećuje da je 40,3% talijanskih milenijalaca koji žive kod kuće stalno zaposleni. Italija nema shemu naknada za stanovanje, a postoji nedostatak pristupačnog smještaja u mnogim područjima, posebno u gradovima. Međutim, brojni ekonomisti tvrde da su roditelji zapravo krivi za veliki broj mladih odraslih Talijana koji žive kod kuće, a ne ekonomski faktori.

Treba uzeti u obzir fleksibilizaciju tržišta rada, dimenzije koje se odnose na njihovo stanje na tržištu rada, nije definirano samo u vrijeme prvog posla, kao što je to slučaj uobičajene prakse u studijama o prelazu u odraslu dob, ali i razmatranje vrste. Ovo je presudno kako bi se shvatila i razina autonomije i sigurnosti koju uživaju mladi odrasli ljudi. Ekonomska i poslovna fleksibilnost i nesigurnost se proučavaju u vezi s obiteljskim karijerama, tako da iako dimenzije autonomije i sigurnosti same po sebi mogu imati vrijednost, one su također ono o čemu svjedoče mnoge studije od važnosti za postizanje drugih ciljeva odraslih, poput obiteljskih formacija (Gallino 2001; Blossfeld i sur. 2005; Micheli 2006).

Drugi demografski prijelaz ukazuje da se promjena odnosila na one vrijednosti koje su stavljale veći naglasak na osobnu autonomiju, samosigurnost, potrošnju, reverzibilnost izbora i slobodu od obiteljskih i socijalnih ograničenja (Lestaeghe 1995; Liefbroer i Fokkema 2008; Van de Kaa 1994; Sobotka 2008).

Uobičajen je diskurs da su mladi ljudi u Italiji danas gori nego što su nekad bili, jer ono što su njihovi roditelji postigli još u svojim dvadesetima, sada se postiže daleko kasnije, ako ikad. Također se kaže da su izbori postali neovisniji, raznolikiji, i manje suzdržani unutar strogih normativnih modela. Dalje se tvrdi da su razdoblja čekanja i odgađanja, kao i desinhronizacija i destandardizacija, nisu samo rezultat strukturnih transformacija.

U Italiji, što se tiče napuštanja roditeljskog doma, također su posljedice snažne obitelji u državi model, s njegovom intenzivnom i dugotrajnom međugeneracijskom solidarnošću koji podržava izbore, ali također ih ograničava natrag. Svi dostupni podaci su bihevioralni, a posebno ima

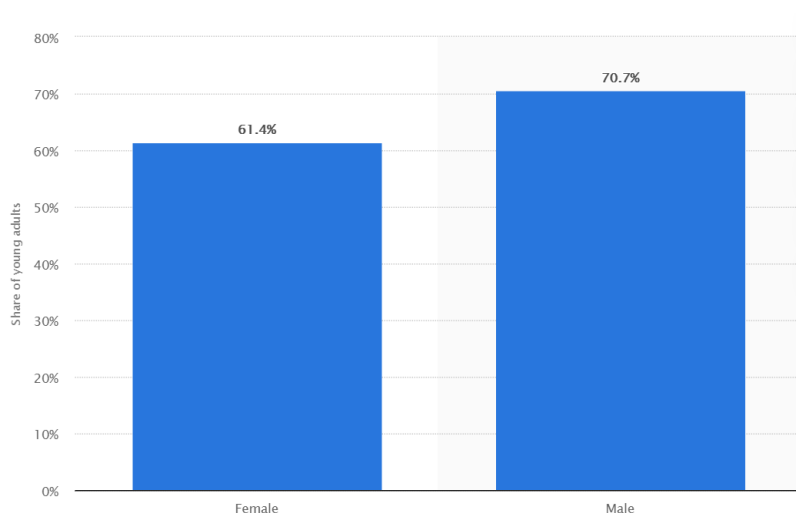
nedostatka u podacima o željama, zadovoljstvu, dohotku ili drugim mjerama blagostanja (Mencarini, 2011).

U današnjem italijanskom društvu svi su ti aspekti pojačani značajnim nedostatkom sistema socijalne skrbi, koji je sposoban podržati mlade u ključnim događajima u njihovom životu, a to je ujedno i uzrok i posljedica presudne uloge obitelji u talijanskom društvu (Saraceno, 1994; De Sandrem 1997).

U Italiji je kašnjenje duže, čak i među više obrazovanim mladima muškarcima i ženama; a kontrasti s manje obrazovanim muškarcima i ženama su više izraženi nego drugdje. Strukturna i institucionalna ograničenja također imaju utjecaj. Rast nestabilnosti uvjeta za zapošljavanje i zarade u ranim fazama karijere - koji su rezultat promjene u potražnji za radnom snagom i u njezinoj regulaciji tijekom posljednjih dvadeset godina koje su imale, nije poticana podrškom u smislu univerzalističke dobrobiti, niti što se tiče nezaposlenosti. Živjeti odvojeno od obitelji podrijetla i brižne odgovornosti - zasigurno nije učinilo ništa da olakša neovisnost od obitelji podrijetla ili ostvarivanje tranzicije u odraslost (Mencarini i Solera, 2011).

Na uzorku talijanskih odraslih u nastajanju, studenti postižu značajno više rezultate na dimenzijama istraživanja identiteta, fokusiranja na sebe i osjećaja razmeđe u odnosu na nestudente (Crocetti et al., 2015). Istraživanja provedena u europskim zemljama pokazuju da je i za tamošnje mlade odraslost u nastajanju vrijeme istraživanja identiteta, nestabilnosti, fokusiranja na sebe, osjećaja razmeđe i mogućnosti (Buhl i Lanz, 2007; Sirsch et al., 2009).

Na slici 3., prema podacima Statiste, vidimo da je 2018.godini 61,4% osoba ženskog pola, a 70,7% muškog pola još uvijek u produženoj odraslosti, tj. još uvijek nisu započeli samostalni život

Slika 2. - Mladi u Italiji koji žive s roditeljima, 2018.godina, prema podacima Statiste

Na uzorku talijanskih odraslih u nastajanju studenti postižu značajno više rezultate na dimenzijama istraživanja identiteta, fokusiranja na sebe i osjećaja razmeđe u odnosu na nestudente (Crocetti et al., 2015).

Postizanje zrelosti otežano je, međutim, ne samo zbog ranjivosti mlade generacije nego i zbog promašaja u odgoju. Drugim riječima, dio odgovornosti za nezrelu generaciju snose i odrasli: roditelji i odgojitelji. Zapravo i nije tačno reći da su mladi danas manje zreli nego što su to bili nekada njihovi vršnjaci. Ono što zabrinjava stručnjake jest stanovita nelogičnost u dozrijevanju mladih, neusklađenost različitih dimenzija ličnosti. Moramo priznati da su nerijetko fizički, pa čak i intelektualno zreli, ali istodobno pokazuju infantilne reakcije i ponašanja, pokazuju znakove zaostalosti u psihičkoj zrelosti, osobito čuvstvenoj. Nedostaje im refleksivnosti, misaonosti; brzopleto stvaraju kategorične i definitivne sudove koje onda bez ozbiljnih razloga isto tako brzopleto odbacuju i mijenjaju; nestabilni su i nestalni, ne podnose disciplinu, loše reagiraju na bilo kakvu odluku autoriteta, a istovremeno su nesigurni i potrebni podrške-, strah ih je samoće i šutnje, stoga bježe u vanjsku aktivnost bez razmišljanja i planiranja. Zrelost je otvorenost prema rastu. Stoga se može dodati: nikad dokraja ostvarena. Ali upravo po toj svojoj nedovršenosti postaje glavni pokretač života i djelovanja, ukratko: postaje mjera naše ljudskosti (Szentmartoni, 1988).

Kins i Beyer (2010) navode da se odraslost u nastajanju ne može smatrati univerzalnim razdobljem, no da se može generalizirati na kulture u kojima je početak preuzimanja uloga i odgovornosti odraslih odgođen.

Côté (2014) ipak opisuje Arnettovu teoriju kao „opasan mit“ koji normalizira produljenu tranziciju u odraslost time što objašnjava nestabilnost zaposlenja istraživanjem identiteta, a koja zapravo skriva slabo plaćene poslove i iskorištavanje radnika.

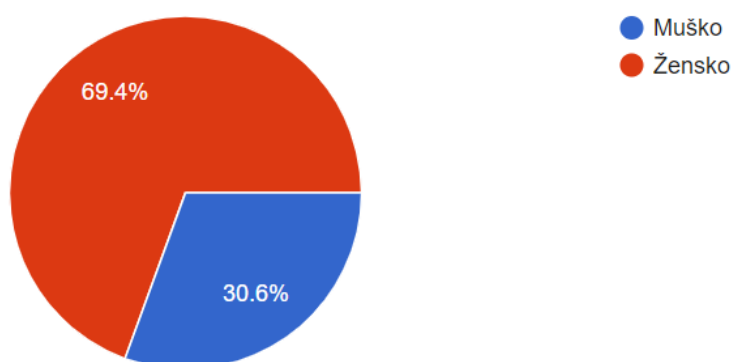
Nadalje, Bynner (2005) predlaže da bi se umjesto razvojnog razdoblja, bilo bolje baviti putanjama kojima se osobe kreću, a koje su ograničene osobnim, finansijskim i sociokulturalnim resursima. Navedeni kritičari postuliraju kako pojedinci s niskim socioekonomskim statusom nemaju mogućnost pohađanja fakulteta gdje se dimenzije navedene u Arnettovoj teoriji mogu najviše razviti (Hendry i Kloep, 2010), dok Arnett tvrdi da i pojedinci koji ne studiraju, prolaze kroz razdoblje odraslosti u nastajanju, ali u manjoj mjeri.

III DIO : REZULTATI ISTRAŽIVANJA S DISKUSIJOM

Za trenutnu i jasniju sliku, kao i mišljenje mladih o tranziciji u odraslost, provedena je anketa. Anketa je sastavljena od 23 pitanja koja se temelje na ciljevima istraživanja i postavljenim hipotezama.

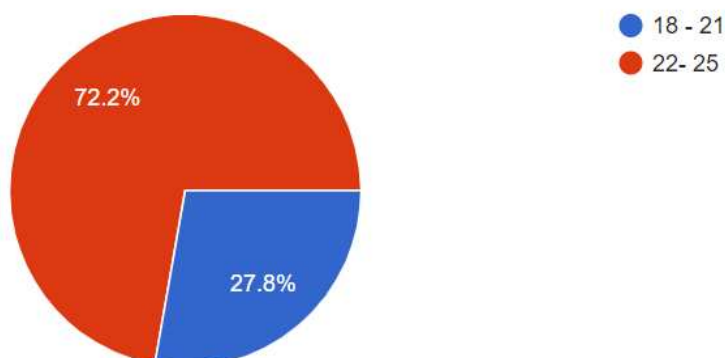
Rezultati ankete su sljedeći:

- ❖ Na pitanje o spolu, kao što se može vidjeti na grafikonu 1., 69,4% odgovora je ženski spol, dok je 30,6% muški spol.

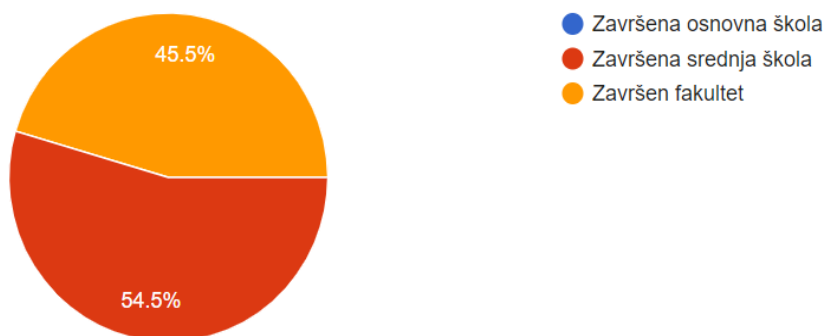
Grafikon 1. - Spol

- ❖ Kada je u pitanju dob, 72,2% mladih ima 22 godine do 25 godina.

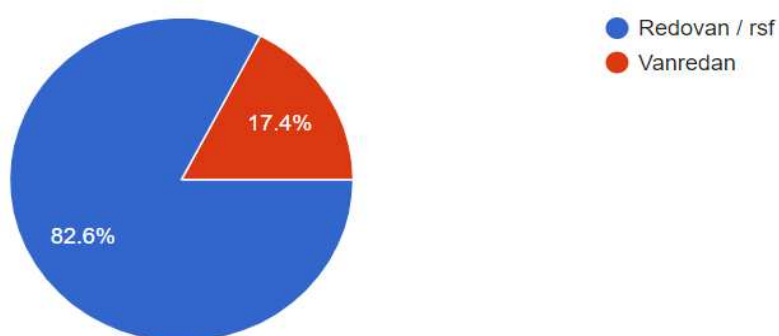
Grafikon 2. - Dob

- ❖ Kada je u pitanju obrazovanje, vidimo da 54,5% mladih ima završenu srednju školu, dok 45,5% ima završen fakultet.

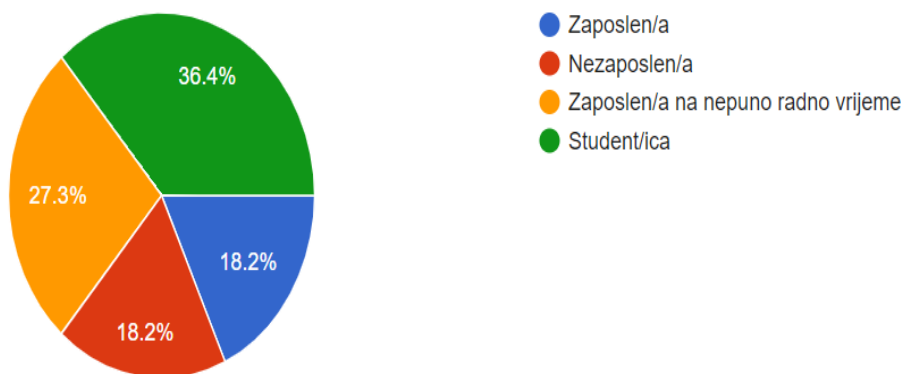
Grafikon 3. - Obrazovanje

- ❖ Na pitanje: Ukoliko ste student / -ica, da li ste redovan / redovnosamofinansirajući ili vanredni student / -ica ?, vidimo da je 82,6% redovnih ili redovnosamofinansirajućih studenata.

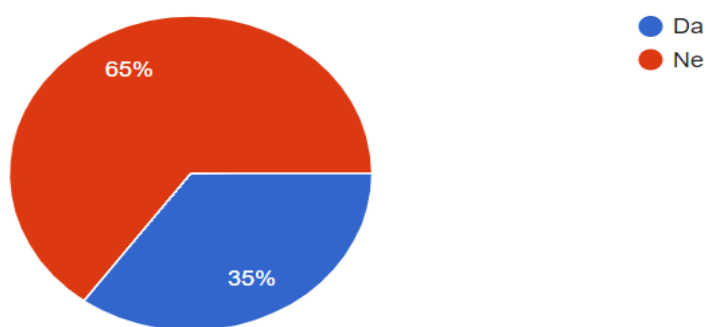
Grafikon 4. - Ukoliko ste student / -ica, da li ste redovan / redovnosamofinansirajući ili vanredni student / -ica ?

- ❖ Na pitanje o radnom statusu, vidi se da 36,4% mladih su studenti/-ice, 27,3% je zaposleno na nepuno radno vrijeme, dok 18,2% je zaposleno, odnosno nezaposleno. Vidno je da je u 2019.godini, prema podacima Agencije za statistiku BiH, ukupna stopa nezaposlenosti bila 15,7%, a stopa zaposlenosti 35,5%.

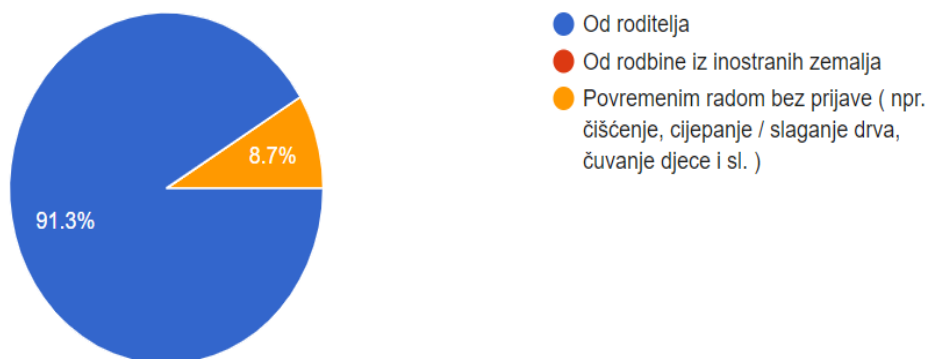
Grafikon 5. - Radni status

- ❖ Na pitanje: Ukoliko ste zaposleni, da li radite u struci ?, 65% mladih od 18,2% zaposlenih, nema posao u struci.

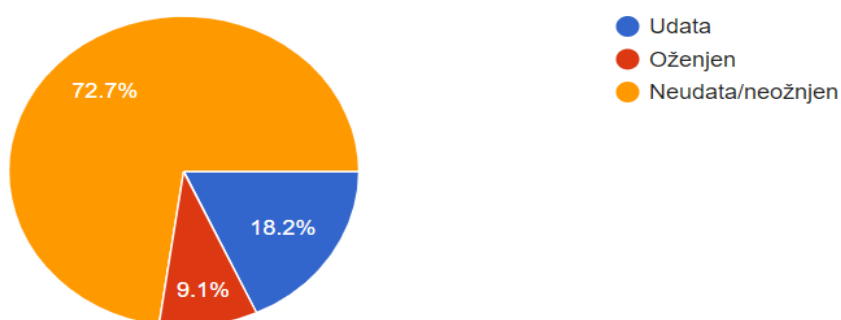
Grafikon 6. - Ukoliko ste zaposleni, da li radite u struci ?

- ❖ Na pitanje: Ukoliko ste nezaposleni, primanja dobijate ?, 91,3% mladih novac dobija od roditelja.

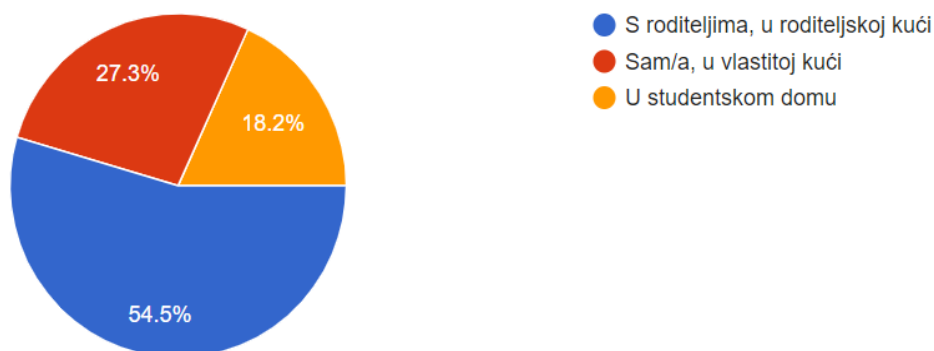
Grafikon 7. - Ukoliko ste nezaposleni, primanja dobijate od ?

- ❖ Kada je u pitanju bračni status, 72,7% mladih je neudato/neoženjeno, pri čemu se vidi da 18,2% mladih osoba je udato, a tek 9,1% oženjeno.

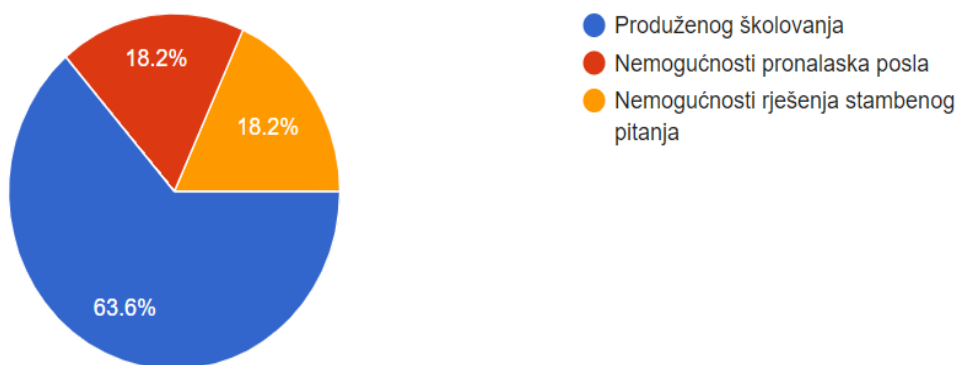
Grafikon 8. - Bračni status

- ❖ Na pitanje: Živate s ?, više od pola mladih – 54,5% živi s roditeljima, dok 27,3% ima zasnovan samostalan život u vlasitoj kući.

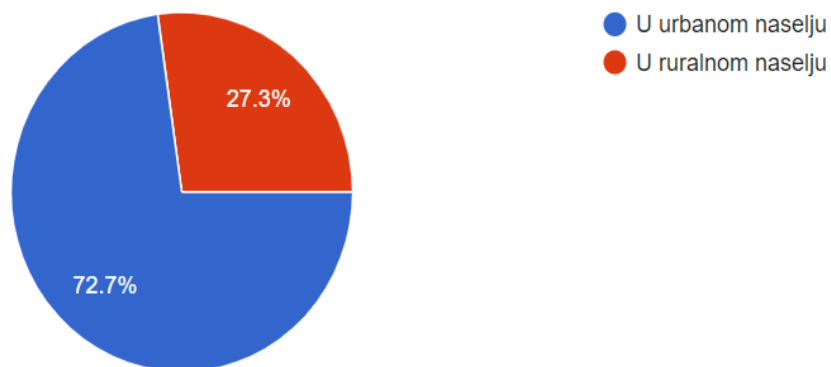
Grafikon 9. - Živate s ?

- ❖ Na pitanje: Ukoliko živite s roditeljima, zaokružite razlog tome, očigledan razlog života s roditeljima bez tranzicije u odraslost, jeste produženo školovanje, čak 63,6%.

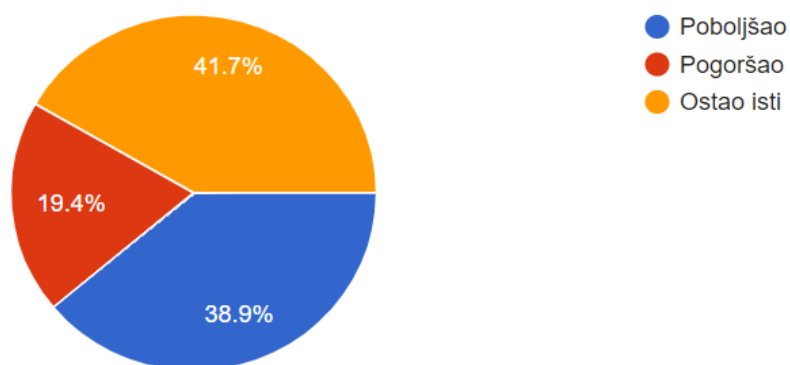
Grafikon 10. - Ukoliko živite s roditeljima, zaokružite razlog stanovanja

- ❖ Na pitanje o stanovanju, 72,7% mladih stanuje u urbanom naselju, dok 27,3% stanuje u ruralnom naselju.

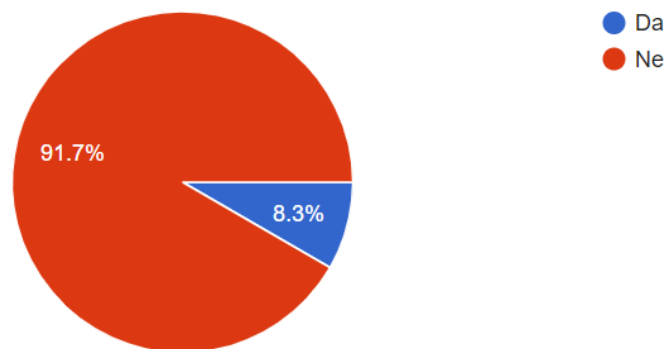
Grafikon 11. - Stanujete ?

- ❖ Na pitanje: Da li se Vaš životni standard u posljedne tri godine poboljšao/pogoršao/ostao isti, 41,7% mladih kaže da je standard života ostao isti, a čak 38,9% da se standard života poboljšao.

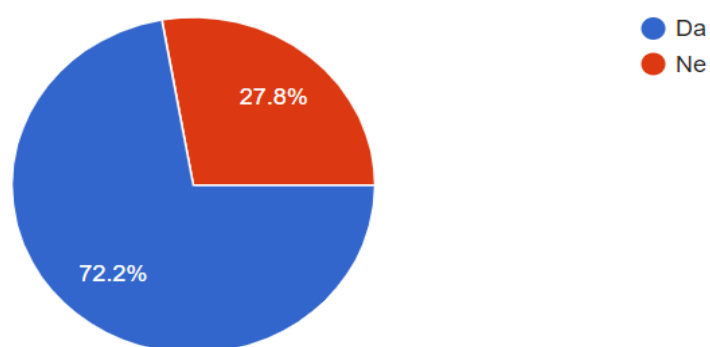
Grafiko 12. - Da li se Vaš životni standard u posljednje tri godine poboljšao/pogoršao/ostao isti ?

- ❖ Na pitanje: Da li ste zadovoljni položajem mladih u BiH ?, što je i očekivati, 91,7% mladih nije zadovoljno položajem mladih u BiH.

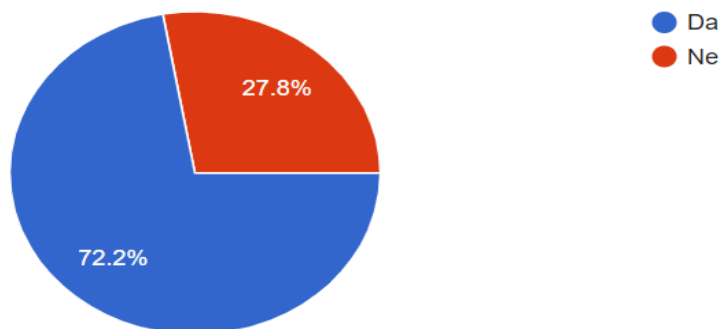
Grafikon 13. - Da li ste zadovoljni položajem mladih u BiH ?

- ❖ Kada je u pitanju napuštanje BiH, 72,2% mladih razmišlja o napuštanju BiH ?

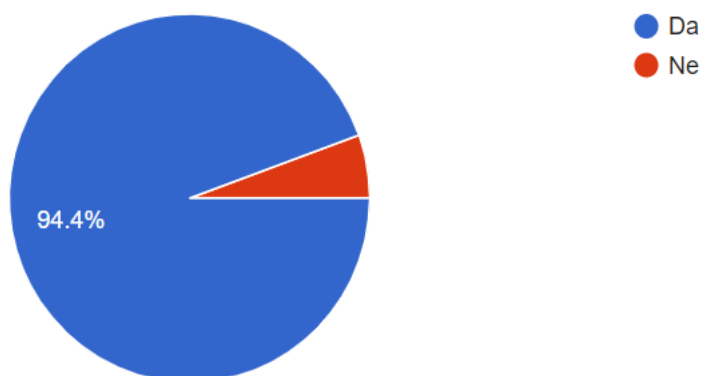
Grafikon 14. - Da li razmišljate o napuštanju BiH ?

- ❖ Na pitanje: Smatrate li da su mladi u Italiji u boljem položaju u odnosu na BiH ?, 72,2% mladih smatra da je Italija u pogledu mladih u boljem položaju od BiH.

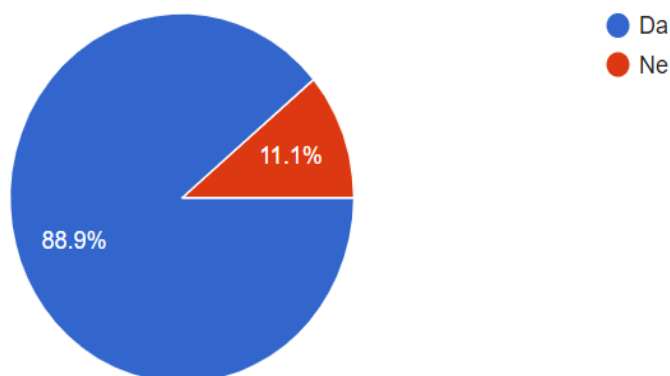
Grafikon 15. - Smatrate li da su mladi u Italiji u boljem položaju u odnosu na BiH ?

- ❖ Na pitanje: Da li vlasti u BiH trebaju uraditi nešto da potaknu mlade na odvajanje od roditelja, odnosno započinjanje samostalnog života ?, evidentan je odgovor da, čak 94,4%

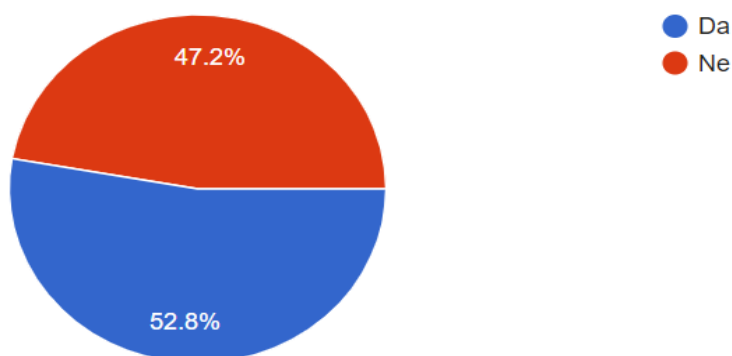
Grafikon 16. - Da li vlasti u BiH trebaju uraditi nešto da potaknu mlade na odvajanje od roditelja, odnosno započinjanje samostalnog života ?

- ❖ Na pitanje: Smatrate li da mladi danas previše ovise o roditeljima ?, 88,9% mladih smatra da mladi jesu previše ovisni o roditeljima.

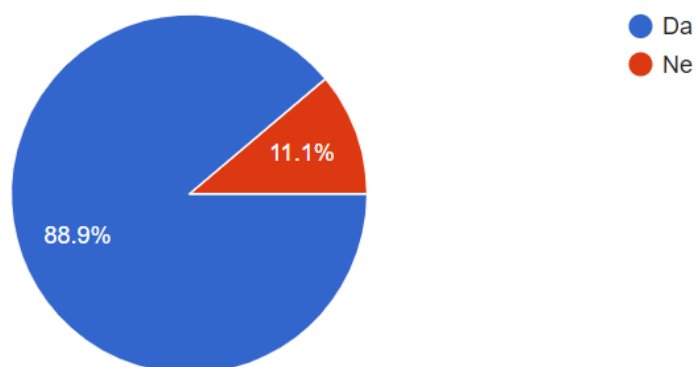
Grafikon 17. - Smatrate li da mladi danas previše ovise o roditeljima ?

- ❖ Na pitanje: Smatrate li da mladi trebaju započeti samostalan život čim postanu punoljetni, ako su to u mogućnosti ?, 52,8% mladih smatra da pri punoljetstvu treba započeti samostalan život.

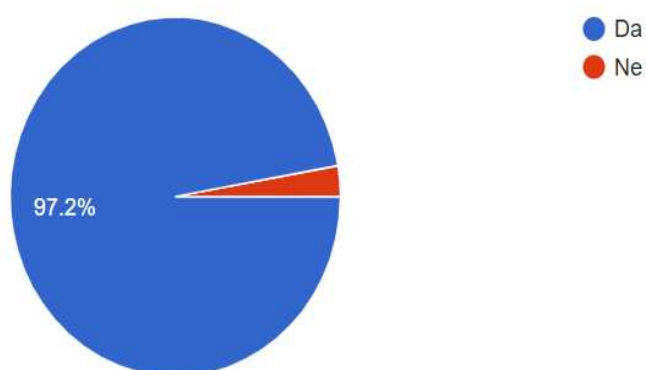
*Grafikon 18. - Smatrate li da mladi trebaju započeti samostalan život čim postanu punoljetni, ako su to u mogućnosti **

- ❖ Na pitanje: Smatrate li da roditelji sputavaju djecu u osamostaljenju ?, čak 88,9% mladih smatra da roditelji sputavaju tranziciju u odraslost.

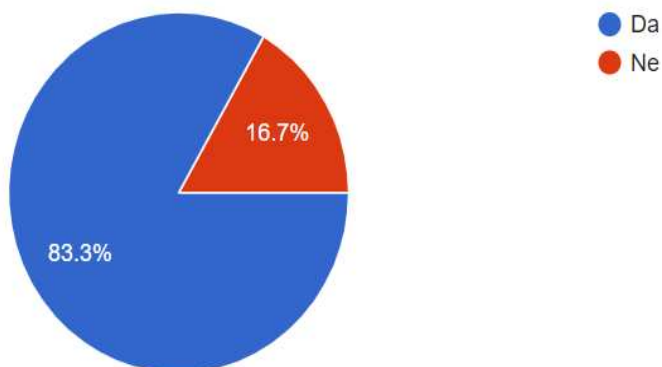
Grafikon 19. - Smatrate li da roditelji sputavaju djecu u osamostaljenju ?

- ❖ Na pitanje: Smatrate li da visoka stopa nezaposlenosti među mladima, kao i prekarni poslovi, onemogućavaju ranije otpočinjanje samostalnog života u zasebnom domaćinstvu ?, 97,2% mladih se slaže da je to jedan od razloga odlaganja tranzicije.

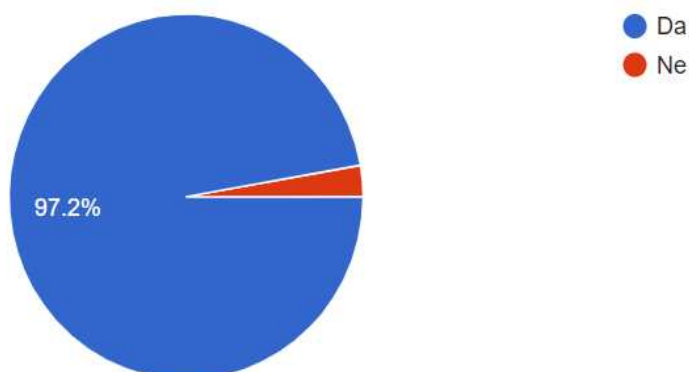
Grafikon 20. - Smatrate li da visoka stopa nezaposlenosti među mladima, kao i prekarni poslovi, onemogućavaju ranije otpočinjanje samostalnog života u zasebnom domaćinstvu ?

- ❖ Na pitanje: Smatrate li da tranzicija u odraslost vrlo često se podudara sa stupanjem u brak i formiranjem porodice u neolokalnom (zasebnom) domaćinstvu ?, 88,3% mladih smatra da se tranzicija u odraslost podudara sa stupanjem u brak i osivanjem porodice.

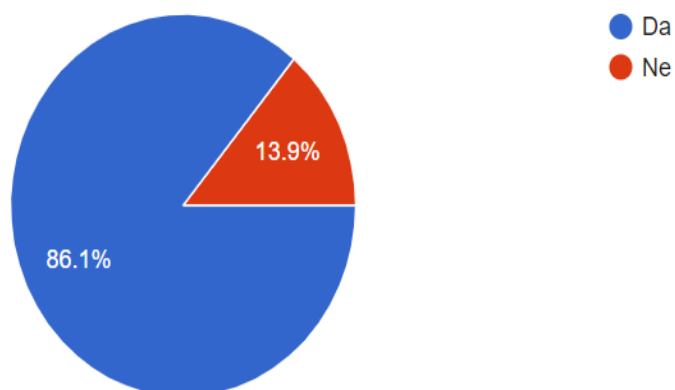
Grafikon 21. - Smatrate li da tranzicija u odraslost vrlo često se podudara sa stupanjem u brak i formiranjem porodice u neolokalnom (zasebnom) domaćinstvu ?

- ❖ Na pitanje: Smatrate li da produženo obrazovanje i završetak studija nisu garancija sigurnom poslu u struci, a time ni stjecanju ekonomske neovisnosti o roditeljima ?, 97,2% smatra da obrazovanje nije ključ pronalaska sigurnog posla i ekonomske ovisnosti.

Grafikon 22. - Smatrate li da produženo obrazovanje i završetak studija nisu garancija sigurnom poslu u struci, a time ni stjecanju ekonomske neovisnosti o roditeljima ?

- ❖ Na pitanje: Smatrate li da mladi prolongiraju odvajanje od roditelja, prvenstveno usljed loših socio-ekonomskih uvijeta ?, 86,1% mladih smatra da su loši socio-ekonomski uvijeti razlog neodvajanja od roditelja.

Grafikon 23. - Smatrate li da mladi prolongiraju odvajanje od roditelja, prvenstveno usljed loših socio-ekonomskih uvijeta ?

Pored ankete, obavljen je intervju sa članicom Instituta za razvoj mladih KULT Katarinom Vučković. Ona je dala odgovore na sljedeća pitanja:

1. Vaše mišljenje o tranziciji u odraslost u BiH ?

Odrastati u Bosni i Hercegovini je dosta izazovno za mlade ljude. Iako se njihove potrebe ne razlikuju previše u odnosu na vršnjake u npr. zemljama zapadne Europe, mladi u BiH nemaju adekvatnu sistemsku i društvenu podršku zbog čega im je tranzicija u odraslost znatno drugačija.

2. Zašto se mladi sve teže odlučuju na samostalan život ?

Prema istraživanjima koja radi Institut za razvoj mladih KULT za potrebe izrade strateških dokumenta za mlade pokazuju da mladi ne osjećaju socijalnu i ekonomsku sigurnost u Bosni i Hercegovini da bi se osamostalili. Istovremeno kultura u BiH su i zajednička domaćinstva, te se generalno znatno duže živi sa roditeljima nego u zemljama zapadne Europe.

3. Da li je situacija u Italiji bolje u odnosu na BiH, po pitanju tranzicije u odraslost ?

Kada je u pitanju Italija, mi se njome ne bavimo, međutim mogu Vam, prema onome što znam, reći da i u Italiji također mladi duže žive s roditeljima, naročito zbog produženog školovanja i jer su mnogo vezani za svoje roditelje.

4. Šta bi se trebao promijeniti kako bi se mladi potaknuli na osamostaljenje ?

Bosna i Hercegovina kao država i kao društvo mora kreirati programe koji će podržati stvarna osamostaljenja mladih, kreiranje vlastite obitelji i razvoj. Mladi u BiH ne uče puno u formalnom obrazovanju o vještinama potrebnim za samostalni život, kulturološki roditelji nas također dugo zadržavaju u domaćinstvu, te je potrebno raditi na razvoju svijesti i kod mladih i roditelja.

5. Smatrate li da mladi ovise o roditeljima, jer im je na taj način lakše doći do određenih ciljeva ? Ili su to mnogo jake porodične veze od kojih se teško odvojiti ?

Ovo bi trebalo provjeriti kroz sociološko istraživanje i sa mladima i sa roditeljima. Mladi su ovisni o roditeljima jer nemaju osjećaj ekonomske i socijalne sigurnosti da će uspjeti ako se osamostale. Jako je teško danas imati 20tak godina i živjeti samostalno, zasnivati svoj dom, obitelj i financirati sve to na nesigurnom tržištu sa nesigurnim poslovima.

6. Uopćeno iznesite Vaše mišljenje o tranziciji u odraslost.

Iznimno je važno da tranziciju odrastanja djece u mlade i mladih u odrasle prati sistemski podrška i njima i roditeljima, te da za cjelokupni proces u državi i društvu postoji i infrastruktura za individualni i razvoj cijele populacije mladih. Mladima treba podrška kako bi izašli iz zone komfora roditeljskog doma, a roditeljima podrška da podrže svoju djecu u procesima odrastanja. Istovremeno mladi moraju osjećati socijalnu i ekonomsku sigurnost za svoj život, razvijati vještine za samostalan život.

Nadalje, poznanica iz Italije, po imenu Lia, koja je rođena i živi u Napulju, dala je svoje mišljenje o tranziciji u odraslost u Italiji. Njen odgovor je sljedeći: „ Mogu početi od sebe, ja i sa svojih 26 godina, još uvijek živim s roditeljima. Imam posao i studiram. Moje školovanje se produžilo, jer sam dva puta izgubila godinu, odnosno obnovila. Posao koji radim jeste posao uslužnog djelatnika, odnosno konobarica, što je daleko od mog zanimanja.

Primanja koja imam od tog posla nisu dovoljna za početak samostalnog života. Također, mnogo mojih prijateljica, jos uvijek živi sa roditeljima, nemaju posao, još uvijek studiraju. Nekako u Italiji, mladi su mnogo privrženi roditeljima, pa samim time iako imaju posao, žele da stupe u brak, nemaju namjeru da se odvoje od roditelja. Još jedan problem je taj što postoji još mnogo problema koji sputavaju mlade na osamostaljenje, a političari ništa ne rade po tom pitanju. Slično kao u Bosni, posao će dobiti samo onaj ko ima dobre veze, bez obzira na kvalifikacije, obrazovanje i sl. Moje mišljenje je da mladi u Italiji imaju sve veću želju za napuštanjem domovine, s ciljem boljih socio-ekonomskih prilika i boljeg životnog standarda. Barem po situaciji u mom gradu, mislim da je Italija ista kao i Bosna, te da imamo toliko sličnosti kada su u pitanju mladi i njihov život i položaj u samom društvu. Sve dok vlasti ne promijene pristup mladima i ne daju potporu za mlade, bez istih će i ostajati. A znamo kako kažu: Na mladima svijet ostaje.“

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Tranzicija u odraslost predstavlja veliki izazov za mlade iz Bosne i Hercegovine i Italije. Različiti događaji sputavaju tranziciju te ona biva odgođena. U obje države, tranzicija u odraslost je usporena, prvenstveno usljed suboptimalnih socio-ekonomskih uvijeka. Osim toga, mladi u obje države su veoma vezani za svoje porodice, te su im one najčvršći oslonac. To je zapravo familizam - model koji je zasnovan na predominaciji porodične grupe, pri čemu njena dobrobit ima preimućstvo u odnosu na interese i potrebe svakog pojedinačnog člana (Billari et al., 2002).

Iz analize sadržaja, anketnog upitnika, intervjuja, dolazi se do zaključka da mladi u Bosni i Hercegovini i Italiji prolongiraju odvajanje od roditelja, prvenstveno usljed loših socio-ekonomskih uvjeta. Time je , zapravo potvrđena navedena generalna hipoteza.

Također, i pomoćne hipoteze su potvrđene.

Visoka stopa nezaposlenosti među mladima, kao i prekarni poslovi, onemogućavaju ranije otpočinjanje samostalnog života u zasebnom domaćinstvu. Produženo obrazovanje i završetak studija nisu garancija sigurnom poslu u struci, a time ni stjecanju ekonomske neovisnosti o roditeljima. Tranzicija u odraslost vrlo često se podudara sa stupanjem u brak i formiranjem porodice od druge plovice 20-ih godina, pa nadalje u neolokalnom domaćinstvu. Tranzicija u odraslost je veliki izazov i kompleksan proces, kako za mlade u Bosni i Hercegovini, tako i za mlade u Italiji. Ona obuhvata sve aspekte života, odnosno cio životni tok. Kao i svaka tranzicija, tako i tranzicija u odraslost ima ključne događaje koji su zapravo prekretnica, npr. završetak školovanja, pronalazak adekvatnog posla i sl. Stanje u Bosni i Hercegovini je takvo da preovladava nezaposlenost mladog kadra, školovanje se sve više produžava. U Italiji, porodica predstavlja srž društva, što je jedan od glavnih razloga nenapuštanja roditeljske kuće.

Ovisnost o roditeljima je zapravo postala rutina i sasvim normalna pojava.

Može se reći da su mladi u Bosni i Hercegovini i Italiji u nezavidnom položaju. U obje države, može se primjetiti neadekvatan pristup samog sistema države prema mladima. Mladi uopće nemaju podršku niti poticaj u bilo čemu, pa tako i u procesu osamostaljenja. Nemoguće je preko noći promijeniti lošu poziciju u društvu.

Zakon o mladima, na nivou države, se neadekvatno primjenjuje ili uopće ne postoji vid strategije za mlade.

Zbog svih navedenih problema, mladi se odlučuju na napuštanje svoje zemlje s ciljem poboljšanja standarda života, za šta se može reći da je jedan vid tranzicije u odraslost. Međutim, ukoliko Bosna i Hercegovina i Italija ne promijene svoj pristup mladima, ne daju motivaciju i podršku, one će polahko ostati bez mlade populacije, te će se pretvoriti u zemlje sa starom populacijom.

Otklanjanje remetilačkih faktora tranzicije u odraslost, kao i mnogih drugih problema sa kojima se mladi susreću, trebaju se tražiti među mladima. Mladi i jesu ključ svih promjena nabolje.

LITERATURA

Knjige:

1. Billari F., 1998, *Tranzicija u odraslost u Italiji*, Espace populations societies, The young people, Italy
2. Carrà E. and others, 2014, *Transition to Adulthood in Italy: An Intergenerational Perspective*, University of Toronto Press, Italy
3. Čičić M. i ostali, 2016, *Studije o emigracijama BiH*, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo
4. Emirhafizović M., 2019, *Međugeneracijska porodična solidarnost*, Fakultet političkih nauka, Sarajevo
5. Ilišin V., 2007, *Mladi: problem ili resurs*, Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Zagreb
6. Ignjatović S. i ostali, 2008, *Aktuelni problemi u istraživanju tranzicije u odraslost sa osvrtom na Srbiju*, originalni naučni rad, Beograd
7. Ignjatović S., 2010, *Regionalne specifičnosti tranzicije u odraslost u Evropi iz socio-demografske perspektive*, Zbornik Matice srpske za društvene nauke, Srbija
8. Mojić D., 2016, *Obrazovno-radni resursi i orijetnacije mladih u Srbiji u periodu odblokirane postsocijalističke transformacije*, Filozofski fakultet u Beogradu, Beograd
9. Turčilo L. i ostali, 2019, *Studija o mladima Bosna i Hercegovina 2018/2019*, Friedrich-Ebert-Stiftung, Sarajevo
10. Tuorto D., 2013, *Transition to adulthood and turnout - Some implications from the Italian case*, ECPR General Conference, Bordeaux

11. Segalan M., 2009, *Sociologija porodice*, Clio, Beograd
12. Fermani A., 2019, “*What is more important than love?*” *Parental attachment and romantic relationship in Italian emerging adulthood*, Italy
13. Vujević M., 2002, *Uvođenje u znanstveni rad u području društvenih znanosti*, Školska knjiga, Zagreb

Članci:

1. Berington A. i ostali, 2017, *Becoming an Adult in Europe*, Population & Policy Compact, Policy Brief, No.13, Vol.1
2. Turčalo S. i ostali, 2019, *Sarajevski žurnal za društvena pitanja*, Fakultet političkih nauka u Sarajevu, Sarajevo, No. 1-2, Vol.8
3. Mencarini L., 2011, *Changing Paths to Adulthood in Italy. Men and Women Entering Stable Work and Family Careers*, *Center for Household, Income, Labour and Demographic Economics*, Child Center, No.23, Vol.1
4. Piumatti G. and others, 2013, *Transition to adulthood across Italy: A comparison between northern and southern Italian young adults*, *Journal of Adult Development* 21, No.21-1, Vol.1
5. Prism Research, 2017, *Socio-ekonomske percepcije mladih u BiH*, UNDP, No1., Vol.1
6. Emirhafizović M., 2018, *Kad demografska zima zakuca na vrata: Denatalitet i prirodna depopulacija u Bosni i Hercegovini*, *Contex*, Časopis za interdisciplinarne studije, No.1., Vol.5

Internet izvori:

1. Bljesak.Info - <https://www.bljesak.info/lifestyle/obitelj/ne-zele-se-odvojiti-od-pregace-odrasla-djeca-unistavaju-roditelje/235097> (Posjećeno: 12.mart 2020.)

2. Tportal.hr - <https://www.tportal.hr/lifestyle/clanak/sto-sve-nosi-samostalan-zivot-bez-roditelja-20091104> (Posjećeno: 12.mart 2020.)
3. Civilis.ba - <https://www.civilis.ba/kada-je-pravi-trenutak-da-zivimo-samostalno/> (Posjećeno: 12.mart 2020.)
4. Jabuka TV - <https://www.jabuka.tv/cak-230-000-mladih-u-bih-zivi-s-roditeljima/> (Posjećeno: 12.mart 2020.)
5. Oslobođenje.ba - <https://www.oslobodjenje.ba/vijesti/ekonomija-i-finansije/mladi-s-vezani-za-porodice-za-osamostaljenje-treba-zelja-ali-i-pare-483610> (Posjećeno: 15.mart 2020.)
6. BHRT.ba - <https://bhrt.ba/koliko-mladih-u-bih-zivi-sa-roditeljima-i-zasto/> (Posjećeno: 15.mart 2020.)
7. N1 info - <http://ba.n1info.com/Vijesti/a119411/Zasto-se-mladi-u-BiH-ne-zele-odvojiti-od-roditelja.html> (Posjećeno: 18.mart 2020.)
8. The Local IT - <https://www.thelocal.it/20181218/two-thirds-of-young-italians-are-still-living-with-their-parents> (Posjećeno: 1.april 2020.)
9. Statista.com - <https://www.statista.com/statistics/586075/overweight-adults-by-gender-and-age-in-italy/> (Posjećeno: 1.april 2020)
10. Europa.eu - <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20190529-bosnia-and-herzegovina-analytical-report.pdf> (Posjećeno: 8.april 2020)

PRILOZI

Prilog 1. - Popis grafikona

Grafikon 1. - Spol

Grafikon 2. - Dob

Grafikon 3. - Obrazovanje

Grafikon 4. - Status studiranja (redovan/rsf/vanredan)

Grafikon 5. - Radni status

Grafikon 6. - Ukoliko ste zaposleni, da li radite u struci ?

Grafikon 7. - Ukoliko ste nezaposleni, primanja dobijate od ?

Grafikon 8. - Bračni status

Grafikon 9. - Živite s ?

Grafikon 10. - Ukoliko živite s roditeljima, navedite razlog

Grafikon 11. - Stanujete u ?

Grafikon 12. - Da li se Vaš životni standard u posljednje tri godine poboljšao/pogoršao/ostao isti ?

Grafikon 13. - Da li ste zadovoljni položajem mladih u Bosni i Hercegovini ?

Grafikon 14. - Da li razmišljate o napuštanju Bosne i Hercegovine ?

Grafikon 15. - Smatrate li da su mladi u Italiji u boljem položaju od mladih u Bosni i Hercegovini ?

Grafikon 16. - Da li vlasti u Bosni i Hercegovini trebaju uraditi nešto da potaknu mlade na odvajanje od roditelja, odnosno započinjanje samostalnih života ?

Grafikon 17. - Smatrate li da mladi previše ovise o roditeljima ?

Grafikon 18. - Smatrate li da mladi trebaju započeti samostalni život čim postanu punoljetni, ako su u mogućnosti ?

Grafikon 19. - Smatrate li da roditelji sputavaju djecu u osamostaljivanju ?

Grafikon 20. - Smatrate li da visoka stopa nezaposlenosti među mladima, kao i prekarni poslovi onemogućavaju ranije otpočinjanje samostalnog života u zasebnom domaćinstvu ?

Grafikon 21. - Smatrate li da se tranzicija u odraslost vrlo često podudara sa stupanjem u brak i formiranjem porodice u zasebnom domaćinstvu ?

Grafikon 22. - Smatrate li da produženo obrazovanje i završetak studija nisu garancija sigurnom poslu u struci, a time ni stjecanju ekonomske neovnosti o roditeljima ?

Grafikon 23. - Smatrate li da mladi prolongiraju odvajanje od roditelja, usljed loših socio-ekonomskih uvijeta ?

Prilog 2. - Primjerak ankete

1. Spol

- Muško
- Žensko

2. Dob

- 18 – 21
- 22 – 25

3. Obrazovanje

- Završena osnovna škola
- Završena srednja škola
- Završen fakultet

4. Status studiranja

- Redovan / Redovnosamofinansirajući
- Vanredan

5. Radni status

- Zaposlen/-a
- Nezaposlen/-a
- Zaposlen/-a na nepuno radno vrijeme
- Student/-ica

6. Ukoliko ste zaposleni, da li radite u struci ?

- Da
- Ne

7. Ukoliko ste nezaposleni, primanja dobijate od ?

- Roditelja
- Rodbine iz inostranih zemalja
- Povremenim radom bez prijave (npr. čišćenje, čuvanje djece)

8. Bračni status

- Udata
- Oženjen
- Neudata/neoženjen

9. Živate s ?

- Roditeljima
- Vlastitoj kući/stanu
- Studentskom domu

10. Ukoliko živite s roditeljima, navedite razlog.

- Produženo školovanje
- Nemogućnost pronalaska posla
- Nemogućnost rješenja stambenog pitanja

11. Stanujete u ?

- Urbanom naselju
- Ruralnom naselju

12. Da li se Vaš životni standard u posljednje tri godine poboljšao/pogršao/ostao isti ?

- Da
- Ne

13. Da li ste zadovoljni položajem mladih u Bosni i Hercegovini ?

- Da
- Ne

14. Da li razmišljate o napuštanju Bosne i Hercegovine ?

- Da
- Ne

15. Smatrate li da su mladi u Italiji u boljem položaju od mladih u Bosni i Hercegovini ?

- Da
- Ne

16. Da li vlasti u Bosni i Hercegovini trebaju uraditi nešto da potaknu mlade na odvajanje od roditelja, odnosno započinjanje samostalnog života ?

- Da
- Ne

17. Smatrate li da mladi previše ovise o roditeljima ?

- Da
- Ne

18. Smatrate li da mladi trebaju započeti samostalan život čim postanu punoljetni, ako su u mogućnosti ?

- Da
- Ne

19. Smatrate li da roditelji sputavaju djecu u osamostaljivanju ?

- Da
- Ne

20. Smatrate li da visoka stopa nezaposlenosti među mladima, kao i prekarni poslovi onemogućavaju ranije otpočinjanje samostalnog života u zasebnom domaćinstvu ?

- Da
- Ne

21. Smatrate li da se tranzicija u odraslost vrlo često podudara sa stupanjem u brak i formiranjem porodice u zasebnom domaćinstvu ?

- Da
- Ne

22. Smatrate li da produženo obrazovanje i završetak studija nisu garancija sigurnom poslu u struci, a time ni stjecanju ekonomske neovnosti o roditeljima ?

- Da
- Ne

23. Smatrate li da mladi prolongiraju odvajanje od roditelja, usljed loših socio-ekonomskih uvijeta ?

- Da
- Ne

BIOGRAFIJA

Mirnesa Bajrić, rođena u Sarajevu, općina Centar, 29. januara 1997. godine. Završila Četvrtu gimnaziju na Ilidži 2015.godine, smjer društveni. Iste godine, upisuje Fakultet političkih nauka na Univerzitetu u Sarajevu, odsjek sociologija kao redovan student. 2018. godine stiče zvanje bachelora sociologije. Magistarski studij, tj. drugi ciklus studija upisuje iste godine, također na odsjeku sociologije.

POSVETA

Završni rad posvećujem mojim roditeljima Esadu i Behiji, koji su mi bili ogromna podrška i motivacija kroz cijelo moje školovanje.

FAKULTET
POLITIČKIH
NAUKA

Obrazac AR

UNIVERZITET U SARAJEVU – FAKULTET POLITIČKIH NAUKA
IZJAVA o autentičnosti radova

Stranica 1 od 1

Naziv odsjeka i/ili katedre: *Sociologija*

Predmet: *Izjava o autentičnosti rada*

IZJAVA O AUTENTIČNOSTI RADOVA

Ime i prezime: *Mirnesa Bajrić*

Naslov rada: *Tranzicija u odraslost u Bosni i Hercegovini i Italiji: Komparativna analiza*

Vrsta rada: *Završni magistarski rad*

Broj stranica: *53*

Potvrđujem:

- da sam pročitao/la dokumente koji se odnose na plagijarizam, kako je to definirano Statutom Univerziteta u Sarajevu, Etičkim kodeksom Univerziteta u Sarajevu i pravilima studiranja koja se odnose na I i II ciklus studija, integrirani studijski program I i II ciklusa i III ciklus studija na Univerzitetu u Sarajevu, kao i uputama o plagijarizmu navedenim na web stranici Univerziteta u Sarajevu;
- da sam svjestan/na univerzitetskih disciplinskih pravila koja se tiču plagijarizma;
- da je rad koji predajem potpuno moj, samostalni rad, osim u dijelovima gdje je to naznačeno;
- da rad nije predat, u cjelini ili djelimično, za stjecanje zvanja na Univerzitetu u Sarajevu ili nekoj drugoj visokoškolskoj ustanovi;
- da sam jasno naznačio/la prisustvo citiranog ili parafraziranog materijala i da sam se referirao/la na sve izvore;
- da sam dosljedno naveo/la korištene i citirane izvore ili bibliografiju po nekom od preporučenih stilova citiranja, sa navođenjem potpune reference koja obuhvata potpuni bibliografski opis korištenog i citiranog izvora;
- da sam odgovarajuće naznačio/la svaku pomoć koju sam dobio/la pored pomoći mentora/ice i akademskih tutora/ica.

Mjesto, datum

Potpis
